

LIBERTAS

Nr. 19

Oktober 1994

Velfærdsstat og totalitarisme

Redaktionen

Skatternes begrædelige historie

Vegard Matinsen

Utopi eller virkelighed

Ole T. Hoelseth

Lysander Spooner

Christoffer Boe

Ret uden stat

Henrik Gade Jensen

Boganmeldelser

Evelyn Waugh: Love among the Ruins

Ludwig von Mises: Politique Economique

Margaret Thatcher: Årene i Downing Street

Tidsskriftet Libertas

Tidsskriftet *Libertas* er et uafhængigt nyliberalistisk tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed, der udgives af selskabet Libertas.

Libertas udkommer 4 gange årligt og postomdeles til abonnenterne.

Abonnement

Årsabonnement (4 numre) .....kr. 200,00

Indbetal på selskabet Libertas' girokonto 80 80 5 77 eller send en check til forretningsføreren. Husk fuldstændig angivelse af navn og adresse.

Kontakter*Forretningsfører*

H.C. Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Tlf.: 39 40 34 70

Redaktør

Per Ørum-Hansen

Yrsavej 13, 3.

2000 Frederiksberg

Tlf.: 38 88 61 15

Fax: 38 88 16 86

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt H.C. Hansen på ovenstående adresse. Udebliver *Libertas*, kan erstatningseksemplarer rekvireres hos postvæsenet.

Tillæg for levering udenfor Danmark og Færøerne

Prioriteret levering (A prioritaire):

Norden .....kr. 30,00

Grønland .....kr. 55,00

Øvrige Europa .....kr. 40,00

Øvrige udland .....kr. 60,00

Ikke-prioriteret (B economique): 90% af ovenstående.

Betaling fra udlandet

Indbetal på selskabet Libertas' danske girokonto 80 80 5 77 (dette er i hvert fald muligt i Skandinavien) eller send en udenlandsk check på beløbet + 40 danske kroner i gebyr (omregnet til pågældende udenlandske valuta) til forretningsføreren.

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0107-8046.

© Libertas 1995. Eftertryk med kildeangivelse er tilladt.

Artikler — signerede eller usignerede — udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Niels Erik Borges

Christoffer Boe

Kristoffer Bohmann

Vestre Allé 1, 4.th.

9000 Aalborg

Tlf.: 98 16 25 24

Mikael Bonde Nielsen

Lars Christensen

Henrik Gade Jensen

H.C. Hansen

Per Ørum-Hansen (ansvh.)

Yrsavej 13, 3.

2000 Frederiksberg

Tlf.: 38 88 61 15

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art — f.eks. artikler, boganmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer e.l.) — men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes på 3.5" diskette vedlagt papirkopi (Format: DD eller HD; Macintosh eller PC; MacWrite, Word eller WordPerfect) til:

H.C. Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Indhold

Velfærdsstat og totalitarisme 3	Ret uden stat 13
<i>Redaktionen</i>	<i>Henrik Gade Jensen</i>
Skatternes begrædelige historie 4	Boganmeldelser 19
<i>Vegard Matinsen</i>	<i>Evelyn Waugh: Love among the Ruins</i>
Utopi eller virkelighed 8	<i>Ludwig von Mises: Politiqué Economique</i>
<i>Ole T. Hoelseth</i>	<i>Margaret Thatcher: Årene i Downing Street</i>
Lysander Spooner 9	
<i>Christoffer Boe</i>	

Velfærdsstat og totalitarisme

Kære læser

Velfærdsstaten er i dag bredt accepteret i befolkningen og i stort set alle de politiske partier. Derfor er det rimeligt at erkende, at den kun meget vanskeligt, eller slet ikke, kan afskaffes ad politisk vej. Det paradoksale i den brede tilslutning er, at velfærdsstaten ikke opfylder et eneste af de mål, politikerne ønsker at opnå med velfærdsstaten, men at den snarere bygger på fejlagtige analyser og politikernes og politiske institutioners behov for at sandsynliggøre sig selv.

Velfærdsstaten søges ofte begrundet med behovet for indkomstoverførsel. Det hedder sig, at ikke alle *kan* forsørge sig selv. Imidlertid er velfærdsstaten i dag så vildt forvokset, at alle indtægtsgrupeer modtager såvel indirekte som direkte ydelser fra det offentlige. Visse offentlige ydelser er ligefrem karakteriseret ved, at der sker en overførsel fra de lavere indkomstgrupper til de højere. Påstanden om behovet for en indkomstoverførsel er altså ikke et gyldigt argument for velfærdsstaten. Således formår velfærdsstatens indkomstoverførsler ikke at sikre social sikkerhed. Snarere tværtimod medfører det høje skatteniveau, der altid ledsager velfærdsstaten, at der eksisterer meget lidt social sikkerhed. Eksistensen af hjemløse og fattige er det klassiske argument for, at det frie marked må tæmmes. Imidlertid er hjemløse og fattige ofte konsekvensen af, at der gribes ind i det frie marked og i øvrigt findes der mange hjemløse og fattige i velfærdsstaten. Velfærdsstaten skaber en fattigdomsfælde, som det er meget vanskeligt at bevæge sig ud af. Offentlige ydelser fjerner incitamentet til selv at erhverve sig indkomster. Hvilket blot er ét praktisk og iøjnefaldende eksempel blandt på, at politisk bestemt omfordeling ikke virker.

En hyppigt anvendt begrundelse for velfærdsstaten, er den paternalistiske, at ikke alle *har viljen* til behørigt at sørge for sig selv, f.eks. ved at tegne sygdoms- eller arbejdsløshedsforsikring. Imidlertid er det forkert at påstå, at det er et iboende menneskeligt karaktertræk, at man ikke kan sørge for sig selv. Tværtimod er overlevelsesinstinktet en af de dybest funderede menneskelige egenskaber, hvilket gælder uanset om man lever i et rent natursamfund eller i en højt udviklet kulturcivilisation. At ikke alle sikrer deres overlevelse på samme måde er ikke et udtryk for manglende evner, men snarere et udtryk for, at individer ikke har samme kollektive værdier, men derimod individuelle præferencer. At nogle fravælger bestemte forsikringsformer etc., kan således ikke tolkes som en manglende evne, som der politisk bør kompenseres for, men derimod som udtryk for specifikke tidspræferencer og andre personlige værdier.

Principielt er der ikke forskel på velfærdsstaten og totalitære regimer, når det gælder den umyndiggørelse af befolkningen, som begge samfundsformer medfører. Hvad enten man lever i en demokratisk velfærdsstat eller i et totalitært regime er man effektivt berøvet sin frihed af staten. Hvad forskel gør det, at der i det ene tilfælde er tale om, at det er meget få selvkonstituerede magthavere, der har træffet beslutningen om at umyndiggøre befolkningen og i det andet en såkaldt demokratisk beslutningsproces? Fra en moralsk vinkel er der ingen forskel.

Hvis der ikke er moralsk forskel på velfærdsstaten og totalitære regimer, er der heller ikke moralsk forskel på at gøre oprør mod totalitære regimer og på at gøre oprør mod velfærdsstaten. Det er almindeligt accepteret, også blandt tilhængere af velfærdsstaten, at man gør oprør mod totalitære regimer. Visse mener ligefrem, at det er en pligt at gøre oprør mod undertrykkelse. Oprøret, hvordan det end artikuleres, synes at være den eneste realistiske metode til at slippe af med velfærdsstatens umyndiggørende åg.

Red.

Skatternes begrædelige historie

Skat er et spørgsmål, der optager alle. Nogen ønsker, at den skal være lavere end den er, de fleste vil have, at dem, der er mere velstående end dem selv, skal beskattes hårdere, næsten alle prøver at gøre skattebyrden så lille som muligt på lov- eller ulovlig vis, alle har haft kontakt med sort arbejde osv. Politik drejer sig reelt kun om skat, og politikernes position afgøres ofte af deres indstilling til skat.

Vegard Matinsen

Da statens opgaver finansieres af skat (dvs. penge taget fra befolkningen) eller inflation (dvs. ved at trykke pengesedler for et større beløb end der er dækning for i guld, eller ved at fremstille mønter fremstille af guld iblandet andre materialer) har skatteniveauet stor betydning for omfanget af de opgaver, staten påtager sig. (For nemheds skyld lader jeg skat dække direkte skat, inddirekte skat, inflation, told, osv.)

Det ville derfor være naturligt at tro, at skattespørgsmål ville have stor betydning i et fag som historie. Hvis man læser de almindeligt tilgængelige historiebøger, opdager man, at skat-tespørgsmål faktisk ikke er nævnt. Man finder selvfølgelig en eller anden fortælling om bondeoprør, når skatterne blev for store, men disse beretninger er ikke sat i en større sammenhæng — de fremstår som isolerede begivenheder uden nogen videre betydning.

En nyligt udkommet bog; *For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization* af Charles Adams giver et helt andet perspektiv på skattens betydning for historiens udvikling. På de mere end 500 sider behandler Adams skatternes historie fra de tidligste tider: Skattesystemet i antikkens Hellas; i romerriget; i det spanske rige; i storhedstidens England; i Holland og i Rusland. Han beskriver endvidere, hvilke teknikker ligningsfunktionærerne benytter, når de undersøger den enkeltes skatteforhold; han beskriver skatteparadisernes vækst, og han beskriver skattesystemerne i de fem store tigre (Japan; Singapore; Taiwan; Hong Kong; Sydkorea). På basis af sine omfattende undersøgelser fastslår Adams, at civilisationer vokser og blomstrer, når skatterne er lave, og forfalder og går til grunde, når høje skatter kvæler produktiv virksomhed.

Romerriget

Adams fortæller bl.a., at en af hovedgrundene til, at Islam bredte sig så hurtigt i tiden fra 632 til 750 var, at araberne på denne tid ikke opkrævede skat af dem, der lod sig omvende til Islam, hvorimod kristne blev afkrævet høje skatter.

De områder, som araberne erobrede, var for det meste tidligere underlagt Rom. Roms sammenbrud kom i en tid, hvor skatterne var blevet høje, mens Roms storhedstid faldt sammen med en periode med lave skatter.

Et af de vigtigste skridt på vejen til Roms storhedstid var, at Rom ca. 200 f.Kr. klarede at erstatte det traditionelle handelscentrum Rhodos med den romerske havn Delos. Dette opnåede de ved at lade handelsskibe benytte havnen i Delos uden at betale havneafgift. Selv om havneafgiften i Rhodos kun var på 2%, førte dette i løbet af bare et år til, at virksomheden i Rhodos reduceredes med 85%. Handelsmændene svigtede Rhodos og begyndte at benytte Delos med alle de positive virkninger for Delos, den øgede virksomhed medførte.

Men Roms skatteniveau blev af mange anset for at være højt. Mithridates den store, som var konge over et lille lande-område, der nu ligger i Tyrkiet, ledede et skatteoprør mod Rom, og dette oprør fik stor tilslutning. Adams siger, at hovedgrunden var, at Mithridates lovedes skattefrihed i fem år til alle de byer, der ville støtte ham. Den kendte romerske general Sulla nedkæmpede Mithridates, og de, der ikke betalte den skat som de blev pålagt skulle henrettes. Dette gjorde skatteyderne meget samarbejdsvillige. Rom blev alligevel plaget med flere lignende oprør på grund af høje skatter, men nedkæmpede dem alle.

Disse oprør opstod efterhånden ikke længere, og Romerriget fik en lang periode med fred: Pax Romana. Dette var højdepunktet i Roms storhedstid, fra ca. 30 f. kr. til ca. 180 e.kr. Den fremmeste kejser i denne periode var Augustus. Han indførte et enkelt skattesystem, som også skulle være ens over hele riget. Årsagen til fredsperioden var, at skattesystemet blev opfattet som retfærdigt, og at en del af indtægterne blev brugt til opgaver, der kom alle dele af riget til gode: Vejbygning, broer, vandedninger og offentlige bygninger.

Rom havde påtaget sig store offentlige udgifter og klarede ikke at finansiere disse med skatteindtægter. Løsningen blev inflation. I år 210 var sølvindholdet i dinaren halvdelen af den oprindelige, 60 år senere var sølvindholdet kun 5%. Det gik som det måtte gå; et fuldstændigt sammenbrud. Uden en stabil pengeværdi bryder alt økonomisk liv sammen.

Det spanske rige

Det spanske rige var et af de mægtigste, verden havde set. Karl den 5. (1500–1558) var ikke bare konge af Spanien, men af det meste af Europa (bl.a. Nederlandene og dele af Østrig og Italien), og spanske opdagelsesrejsende bragte meget af den nye verden (dvs. Amerika) under den spanske trone. Den vigtigste skat i Spanien var „Alcabala“, en 10%-skat på al handel og anden overførsel af ejendom. Adams skriver: „Alcabalaen havde en ødelæggende effekt på produktion og handel. De samme varer blev beskattet hver gang de skiftede ejer; de blev altså beskattet flere gange. Spanske varer blev derfor slået ud af markedet både hjemme og ude.“ (p. 186).

Kong Karls kostbare militære eventyr førte til høje skatter, og flere gange endte skatteoprør med, at skatteopkræverne blev lynchet af bønderne. Karl indførte derfor et hårdere styre, og oprør var ikke længere muligt. Resultatet blev, at et stort antal mennesker forlod Spanien: „Flugten var intet kortvarigt fænomen. År ud og år ind, over flere tiår, forlod flere tusinder af spanske bønder og arbejdere Spanien til fordel for områder uden beskatning. ... Hverken før eller siden har verden set et lignende oprør mod høje skatter. Da denne periode var ovre, var Europas stærkeste magt lagt i ruiner.“ (p. 188).

Adams citerer en af de førende spanske historieeksperter: „Spaniens erhvervsliv blev kvalt af de mest byrdefulde og komplicerede skattesystemer menneskelig dårskab kan skabe. ... Skatteyderne blev holdt nede af en enorm mængde skatter og et netværk af regler, som skulle hindre skatteunddragelser. Skatteyderen blev paralyseret af en dødelig ophobning af skattebyrder.“ (p. 196).

Anekdoter

Adams kommer også med en del oplysninger, som sætter kendte historiske skikkelser i et nyt perspektiv. Alle ved, at den schweisiske mesterbueskytte Wilhelm Tell blev pålagt at skyde et æble ned fra sin søns hoved. Adams fortæller hvorfor: Tell var leder af en gruppe, der nægtede at betale skat til de østrigske skatteopkrævere. Straffen var at skyde æblet ned.

Alle har på samme måde hørt om Lady Godiva, der en gang i 1200-tallet red nøgen gennem Coventry. Hvorfor? Hun havde forsøgt at overtale sin mand Lord Godiva til at reducere de tunge skatter, som han havde pålagt indbyggerne i Coventry. Han svarede, at han var rede til at reducere skatterne, hvis hun red nøgen gennem byen.

Hvordan den spanske hærfører Cortes og hans få mænd (kun 508) kunne erobre det store Aztekerrige, er et spørgsmål, som mange har stillet sig. Tidligere forklarede historikere dette med, at aztekerne troede, at spanierne var guder, og derfor lod dem overtage magten. Moderne historikere afviser dette, fortæller Adams. Indbyggerne i aztekerriget var misfornøjede med de hårde skatter, de blev afkrævet: „Aztekerne brugte terror og militærmagt for at indkræve skatter[.]“ (p. 200). De misfornøjede skatteydere slog sig derfor gladeligt sammen med spanierne.

I bogen kan vi også finde den kendte historie om kong Frederik den store af Preussen (1712–1786) og isklumpen: På et regeringsmøde spurgte Frederik sin finansminister, hvorfor skatteindtægterne var så små, selv om indbyggerne betalte så meget i skat. Finansministeren tog da en isklump, gav den til ministeren, som sad ved siden af ham og bad ham give den til hans sidemand — og sådan skulle den fortsætte, indtil den nåede kongen. Da klumpen nåede frem til Frederik, var der intet is tilbage, det eneste, han fik, var en våd hånd. Pointen var, at størsteparten af skatteindtægterne forsvinder i administration og bureaukrati. Adams kommenterer lakonisk, at det er overraskende, at Frederik modtog så meget som en våd hånd.

Alt kan beskattes

Enhver skatteyder ved, at alt kan beskattes. Den historiske person, som var mest kreativ i at finde på nye skatteobjekter, var tsar Peter den store af Rusland (1675–1725). Ud over at hver familie måtte betale skat afhængig af antallet af familiedlemmer, beskattede han „alle typer mad, klæder, heste, hatte, støvler, senge, møller, fiskerier, bikuber, kælder, piber, vand og offentlige bade. Han beskattede fødsler, ægteskabsindgåelser, begravelser, skæg, personer, der ikke var døbt, og personer, der ikke var medlemmer af den russiske kirke. Den eneste skat, han ikke gennemførte, var skat for dødsfald. Det er vanskeligt at forstå, hvorfor han ikke beskattede ejendom og arv. Alle varer, som gik ind eller ud af landet, blev beskattet. Der var stempelafgift på papir, og kontrakter skulle skrives på en speciel type papir, der blev solgt af myndighederne til latterlig høje priser. Kort sagt var der nærmest et utænkeligt an-

tal skatter på alt og alle.“ Adams tilføjer: „Denne liste er langt fra fuldstændig.“ (p. 173).

Skattemyndighederne var også kreative i andre lande. I England måtte man fra 1660 også betale skat afhængig af antallet af ildsteder i sin bolig. Da denne ordning medførte, at ligningsfunktionærer måtte gå ind i folks huse for at kontrollere, var dette en upraktisk ordning. Derfor blev den i 1698 erstattet af en skat, som blev udmålt efter antallet af vinduer i boligerne. Denne skat kunne naturligt nok beregnes fra ydersiden af husene. Aviser blev beskattet efter sideantallet, i Holland blev huse beskattet efter størrelsen af facaden, osv. En pointe, som de skatteglade ofte overser, er de forandringer i folks adfærd, som skatteregler altid får. En skat pålagt efter antallet af vinduer medfører, at huse bygges med færre vinduer. (Denne skat var årsagen til, at arbejdere i industrialismens barndom boede i bygninger uden vinduer. Alle lærebøger i historie fortæller dette, men ingen nævner, at skattereglerne var årsagen). At aviser blev beskattet efter sideantal medførte, at aviserne blev lavet med større sider, en tradition, der fortsætter den dag i dag. Hvis man har undret over, at husene i Holland er så smalle, kender man nu årsagen.

Skattefunktionærer

Bogen fortæller også utallige historier, om hvordan skattefunktionærer opfører sig. Skattevæsenet har ikke kun større magt til at undersøge enkeltindviders personlige forhold end det almindelige politi, men det optræder ligefrem på vegne af „samfundet“, modsat politiet som oftest bare optræder på vegne af en enkeltperson, som er berøvet eller overfaldet. Derfor optræder skattefunktionærer med større „moralisk ret“ end politiet. Dette er grunden til, at skattefunktionærer opfører sig „mindre hensynsfuldt“ end almindelig folkeskik ville tilsi. Adams citerer en tidligere ansat i det amerikanske skattevæsen, IRS: „Af alle informationssøgende organisationer underlagt alle regeringer gennem alle tider, må den allerdygtigste være IRS. Denne monsterorganisation samler mere information ind om flere mennesker, gør det mere stilfærdigt og med mindre opmærksomhed end noget andet regeringsorgan, jeg kender. Det er muligt, at Sovjet og Kina praler af, at de har bedre organisationer end IRS, men jeg tvivler stærkt på det. Ikke engang Gestapo var bedre end IRS.“ (p. 389).

Fra Skandinavien findes der også eksempler på, hvordan skattefunktionærer har opført sig: Den svenske instruktør, Ingemar Bergman blev i 1976 bragt til forhør hos skattevæsenet, mens han holdt prøver på et teaterstykke. Skattefunktionærens opførsel medførte, at Bergman måtte tilbringe flere dage på sygehus, og kort efter forlod han Sverige. Dette skete bare på grund af en mistanke om skatteunddragelser, som senere viste sig at være uberettiget. Skuespillerinden, Bibi Anderson har også oplevet svenske skattefunktionærer: „De opførte sig som nazister.“ Bogen indeholder mange lignende eksempler. (Der skal ikke med dette siges, at alle skattefunktionærer opfører sig sådan. De fleste er anstændige mennesker, som gør deres arbejde på en skikkelig måde. Min pointe er, at reglerne, om hvilken legal ret skattefunktionærene har, medfører en tendens til, at opførsel af den nævnte type forekommer).

Adams tese

Adams tese, som den fremkommer i bogen, går ud på, at perioder med lave skatter er opgangstider. Lave skatter fører til

investeringer og produktiv virksomhed, hvilket igen fører til øget velstand. Når skatterne øges, medfører dette nødvendigvis reduceret produktion, kreativitet i forbindelse med skatteunddragelse, stop for langsigtede investeringer, „brain drain“, og reduktion af den almindelige velfærd. Adams henviser til en række historiske eksempler, som støtter tesen: Romerrigets, Hollands og Spaniens storhedstider, og fremvæksten af det engelske verdensrige faldt sammen med perioder med lave skatter. De sidste tiårs vækst i de fem tigre falder tilsvarende sammen med lave skattesatser. Perioder med forfald falder sammen med høje skatter. Et typisk eksempel er England i efterkrigstiden. Adams kommenterer vor tid på følgende måde: Det, politikerne egentlig gør, når de til stadighed vedtager større og større skatter, er at udskrive dødsdommen for det land, de lever i.

Det skal påpeges, at Adams kun fokuserer på skat som en årsag til vækst og forfald, hvilket antageligvis er rigtigt af ham, da hans tema er beskatningens historie. Men det bør tilføjes, at skattniveauet ikke kan betragtes isoleret fra andre forhold i samfundet. Man kan sige, at skattniveauet er et mål for frihedsgraden i samfundet. I perioder med stor frihed er skatterne lave, hvilket fører til produktiv indsats og virksomhed, tillid til fremtiden og dermed til langsigtede investeringer. Resultatet er vækst og øget velstand for alle. Perioder med høje skatter har lidt frihed og stor grad af tvang, hvilket uundgåeligt fører til forfald på alle områder med aftagende velstand som resultat. Det fundamentale er altså graden af frihed, og skattniveauet er et mål på dette.

De oplysninger, som Adams bringer, burde være en del af den ordinære historieundervisning. Som nævnt er mange af de oplysninger, der findes i denne bog udeladt af snart sagt alle historiebøger, der er rettet mod ikke-fagfolk. Årsagen til, at dette er sket, er oplagt; lærebogsforfatterne deler de grundopfattelser, der er almindelige blandt intellektuelle i vor tid; de slutter op om de marxistiske idéer og den moral, som den bygger på; enhver har ret til at leve på andre, uanset egen indsats, og enhver har en pligt til at være med til at forsørge andre. Denne morallære hedder altruisme, og er ikke bare alment accepteret i dag, men er så dominerende, at praktisk talt ingen vover at udfordre den. Altruismen medfører og legitimerer høje skatter, og så længe denne morallære dominerer, vil vi have høje skatter og samfund i forfald. Redningen er at forvise altruismen og alle dens politiske implikationer, ikke bare til historiens losseplads, men til et depot for meget giftigt affald.

Frihed medfører frivillige skatter

Ifølge min opfattelse bør alle mellem menneskelige forhold baseres på frivillighed; tvang hører ikke hjemme blandt civiliserede mennesker. Statens legitime opgaver — politi, retsvæsen og forsvar — bør finansieres af frivillige bidrag. Det utal af andre opgaver, som det offentlige nu har, bør overtages af private.

Til trods for Adams indgående kendskab til skattheorien deler han ikke denne opfattelse. Adams ønsker, at beskatning skal ske med skatteydernes samtykke, og med dette mener han, at skatteregler skal fastsættes ved folkeafstemninger. Han mener altså, at et flertal skal kunne binde et mindretal, hvilket ikke er andet end et flertalsdiktatur, som ikke er foreneligt med frihed.

En ordning med frivillig skat vil føre til, at alle former for

skatteunddragelse vil forsvinde, og det uundgåelige sløseri, som nu forekommer, vil ophøre (sammenlign Frederik den Stores isklump). Alle de nyttige opgaver, udover primæropgaverne, som det offentlige nu står for (skoler, sundhedssektor, infrastruktur o.l.) vil overtages af private og vil da blive udført langt mere effektivt end nu. Opgaver som regionsstøtte, u-lands-hjælp og „udjævning“ kan i et sådant samfund bedrives af personer, som smider andres penge bort. De svage, der virkelig trænger til hjælp, vil alle anstændige mennesker hjælpe frivilligt.

Adams fortæller faktisk om et samfund, hvor skattesystemet nærmest var identisk med det, jeg skitserer her. I antikkens Hellas var den tvungne skat meget lav, mens andre offentlige opgaver, veje, broer, idrætsarrangementer, blev finansieret af frivillige bidrag fra velstående borgere. Der var ganske vist et socialt pres, som gik ud på, at de velstående var forpligtiget til at finansiere sådanne opgaver. I vores tid kan man investere i sådanne opgaver med forventning om profit; denne mulighed fandtes ikke i antikkens Hellas.

Hvad nu?

Mennesket bør altså have lov til at leve i frihed. En oplagt implikation af dette er, at det enkelte menneske selv bør disponere over sin indtægt. Derfor bør, som nævnt, finansieringen af de offentlige opgaver være en frivillig sag. Men hvad gør man i dag i et land, hvor det offentlige beslægtet over halvdelen af ens indtægt?

Man bør aldrig gå ind for forandringer af skattesystemet. Skattesystemet er særdeles kompliceret, og enhver forandring får uventede konsekvenser. Uventede konsekvenser er som regel negative for skatteyderen. Mange eksempler påviser dette. Ved indførelsen af MOMSen skulle direkte skatter reduceres — det skete selvsagt ikke. Det burde være unødvendigt at gå i detaljer med den nylige skattereform.

Et vigtigt element ved enhver form for investering er forudsigelighed. Enhver skattereform reducerer forudsigeligheden og vil derfor reducere mængden af investeringer, der er forudsætningen for økonomisk fremskridt. Ved et stabilt skattesystem vil en investor vide, hvad han har at holde sig til; noget han ikke kan vide, hvis skattesystemet til stadighed forandres.

Vi bør se frem til den tid, hvor de fakta, Adams nævner, bliver en integreret del af den almindelige historieundervisning, men dette vil ikke ske, før de tidligere nævnte dominerende holdninger er forandrede. Indtil da vil denne bog være et uundværligt supplement til de ordinære historiebøger.

I kampen for skattereduktioner, som er en del af kampen for frihed, er denne bog også uundværlig. Den indeholder en enorm mængde nyttige oplysninger om, hvor skadelig beskatning er, og enhver frihedsforkæmper vil have stor nytte af at kende til disse.

Utopi eller virkelighed?

Er du træt af at kæmpe en tilsyneladende forgæves kamp for et frit samfund, hvor staten er til for folket og ikke omvendt? Synes du, at liberale egentlig er et synonym for socialdemokrater, og føler du, at hele kroppen skriger på mere frihed? Bliv deltager i Atlantis-projektet, hvis formål er at etablere verdens første libertarianske samfund: Oceania.

Eric Klein hedder manden, som har sat det hele i gang med base i Las Vegas, USA.

Ole T. Hoelseth

Grundidéen bag Oceania er at skabe et land, hvor alt, absolut alt er lovligt, bare indbyggerne ikke skader hinanden. Grundloven forbyder alle skatter. Alle nødvendige fællesfunktioner finansieres gennem frivillige donationer.

Oceania skal bygges op som en kæmpemæssig platform, placeret i Det Karibiske Hav. Omkostningerne ved kæmpeprojektet er beregnet til ca. 1 mia. dollar. Klein er smertelig klar over, hvor mange penge, der skal til. Men taget i betragtning, at USA's regering hver fjerde time døgnet rundt bruger samme beløb, burde Atlantis-projektgruppen kunne være kreative nok til at skaffe en mia. dollar i løbet af et år, mener han.

Klein forudser, at der vil være store fabrikkeshaller til produktion, hoteller (også undervandshoteller), restauranter, koncerthaller, time-share-lejligheder, banker og hundredevis af små og store foretagender ombord i landet.

For 525.000 kroner kan du købe dig en 220 kvadratmeter lejlighed, i et land som byder på varmt og behageligt klima med udsigt til det indbydende karibiske hav, et blomstrende erhvervsliv og international underholdning.

Har du problemer med at betale så meget, kan du alligevel nøjes med at betale det, du har råd til, og afbetale et lån med månedlige rater på 3.800 kr. og nedefter. En 100 kvadratmeter lejlighed vil koste 245.000 kr.

For kun 700 kroner om måneden kan du få del i en timeshare-lejlighed.

Hvis ingen af disse alternativer passer din tegnebog, kan du melde dig som støtte medlem af Atlantis-projektet for 10 dollar om måneden. Støtte medlemmernes opgave er at skaffe nye støtte medlemmer. Hverver du fem nye medlemmer, får du dit navn på en mindeplade, der placeres på Oceania.

Er du frisk og frejdig og vil arbejde frivilligt for verdens første libertarianske samfund, har du endnu et alternativ; du kan flytte til Las Vegas og arbejde som heltidsengageret for Atlantisprojektet. Frivillige, som arbejder for projektet, vil få nogen håndører for ikke at gå sultne, ved at arbejde i et trykkeri som ekstrajob. Hvis det kommer til at gå Atlantis-projektet, som det gik med Atlantis, kan du i det mindste lære meget om amerikansk „fund-raising“.

Hvis Klein kan få 10.000 personer til at bidrage med gennemsnitligt 700.000 kroner, kan Oceania blive en realitet, håber han. Efter kun to måneder har Atlantis-projektet oparbejdet en base på 2.500 mennesker, der på en eller anden måde ønsker at bidrage. Seks personer arbejder frivilligt på heltid for at realisere den store drøm. Fortsætter dagens tempo, er målsætningen om en mia. dollar i havn inden et år.

Hvis Oceania bliver en realitet, er det frit for hvem som helst at koble sig på ved f.eks. at købe en brugt olieplatform og dermed eje sin egen kommune.

Deltagere i projektet bør imidlertid sætte sig grundigt ind i Oceanias grundlov. Ingen bør misforstå, at Oceania er drevet af libertarianere og ikke af liberalister.

Ikke en gang fængsler skal finansieres af staten. Hvis fangerne ikke er i stand til at betale for eget fængselsophold, må frivillige bidrage for at holde farlige kriminelle spærret inde. Frivillige kontrakter indgået mellem to parter kan inkludere forhold, som ellers ville have været ulovlige — som f.eks. slaveri, fortæller grundloven.

Her er nogen andre stikord for Atlantis-projektets ideologiske grundlag: Fri sex (alt er lovligt inklusiv flerkoneri og prostitution), fri narkotika, ingen skoletvang, ingen censur af offentlige ytringer i medier, radio- og tv-frekvenser er privat ejendom og købes og sælges frit, fri ret til at lytte på, hvad man vil (inklusive politiradio), ingen værnepligt (der i grundloven defineres som slaveri), fri valutabenyttelse (dem, der ønsker at trykke deres egen private valuta kan gøre det, eller alternativt kan fremmede landes valutas benyttes).

Følgende opgaver er defineret som ikke-offentlige opgaver: Pas (Oceania vil have fri indvandring, og hvem som helst kan udstede pas, der behøves for at rejse til et andet land); autorisation af advokater, læger og alle andre erhvervsgrupper; postvæsen; elektricitetsværk; biblioteker og museer; veje; transport; hygienekontrol; sundhedsvæsen og vejrmelding. Mange flere kunne nævnes.

For at ændre en paragraf i grundloven kræves mere end 95 procents flertal i en folkeafstemning. Det kræver 66 procents flertal at tillægge eller fjerne enkeltparagrafer.

Yderligere information om Atlantis-projektet kan fås ved henvendelse til: The Atlantis Project, 4132 So Rainbow Blvd 388, Las Vegas, NV 89103, USA, tlf.: 702-897-8320.

Lysander Spooner

Christoffer Boe

Lysander Spooner tilhører de største af frihedens tænkere. Desværre har han været noget overset, da han tilhører den individualistiske anarkisme, men efter at libertarianismen fik sin opblomstring i 70'erne, er han blevet brugt af mange libertarianere på grund af hans mange tanker omkring staten og samfundet.

Man finder således bl.a. hans tanker om individets rettigheder hos Rothbard, om private vagtværn hos David Friedman, om de sociale relationer hos forskellige libertarianske historikere og om individets ønske om frihed, selv hvis det skal ske under kummerlige forhold, hos en forfatter som Ayn Rand.

Hans tanker findes altså hos forfattere, historikere og filosoffer, som, hvis de ikke har fundet inspiration i hans tekster, så i hvert fald er nået til de samme konklusioner som han nåede for over 100 år siden.

Der er derfor god grund til at interessere sig for den originale jurist fra sidste århundrede.

Personen

Lysander Spooner var det andet barn ud af en børneflokk på 9, født den 19. januar 1808 på en bondegård nær Athol i Massachusetts. Han arbejdede i 9 år på en gård for at afbetale sin finansielle forpligtelse til sin far. Da han var 25 flyttede han for at begynde en juridisk karriere. Hans arbejde som praktiserende advokat begyndte på en måde, som senere skulle karakterisere hele hans liv.

For at kunne arbejde som advokat krævede man nemlig i Massachusetts, at man enten havde en universitetsuddannelse eller havde været i lære i 3 år som jurist. Spooner var allerede på dette tidspunkt imod statslig intervention, og begyndte at praktisere uden officiel tilladelse, samtidig med at han udgav sin første pamflet. Ifølge Spooner var kravet udelukkende et forsøg fra de eksisterende advokater på at begrænse konkurrence ved at udelukke de „veluddannede fattige“.

Spooner mente, det burde stå enhver frit for at praktisere jura. Hvorvidt man var kompetent eller ej, burde kun være en sag mellem klienten og en selv. Staten hverken kan eller skal bestemme hvem, som er kompetent til en opgave.

Spooner så dog ikke kun det fundamentalt frihedskrænkende i denne lov, men også de markedsfordele et frit system ville frembringe. Klienten ville være langt bedre stillet på det frie marked. Ikke blot ville prisen for advokatbistand falde, men man ville også være bedre sikret mod fejlbehandling. I et frit system ville den enkelte advokat nemlig ikke have interesse i at handle på „standens vegne“, men derimod være mere end villig til at hjælpe folk, som havde fået dårlig advokathjælp.

Spooners radikale pro-markedsholdning begrænsede sig ikke kun til økonomien. Han protesterede således voldsomt imod, at det var påkrævet, at man som advokat skulle aflægge loyalitetsed over for forfatningen, da en advokat som alle andre skulle være frit stillet til at gøre oprør mod staten.

I en alder af blot 27 år havde Spooner således bevist sin individualistiske natur, som betød, at han aldrig senere i sit liv blot ville følge med strømmen.

Hans juridiske karriere blev aldrig til meget, da han senere begyndte at beskæftige sig mere med fundamentet for jura — individets rettigheder — end selve den praktiske håndhævelse af

disse rettigheder.

Aktiv kamp mod statens monopol

I 1844 begyndte han det tiltag som han nok huskes bedst for. I protest mod det statslige postmonopol, startede han postfirmaet American Letter Mail Company. På det tidspunkt kostede det 12,5 cent at sende et brev fra New York til Boston og 25 cent fra Boston til Washington. Spooner anså disse priser som uhyrlige og en direkte konsekvens af statens monopol. Han etablerede derfor et postfirma, hvor det kun kostede 5 cent at sende et brev, og hans firma blev hurtigt en stor succes. Men da hver eneste brev i sig selv var en ulovlig handling, blev han så overvældet af anklager fra staten, at han grundet juridiske omkostninger måtte stoppe. Han havde dog vakt så meget opsigt, at kongressen det næste år reducerede prisen drastisk.

Spooners tekster

På dette tidspunkt var han stadig ikke kendt i større omfang. Det var først, da han skrev *The Unconstitutionality of Slavery*, at hans navn kom på alles læber.

Spooner behandlede i sin pamflet slaverispørgsmålet og nåede frem til, at forfatningen ikke beskyttede slaveriet, hvilket på det tidspunkt ellers var det mest fremherskende synspunkt i abolitionistbevægelsen, som kæmpede for ophævelse af slaveriet.

Spooners udgangspunkt er naturretten. Spooner mente, at den eneste lov, som eksisterede, var naturretten, som i al sin enkelthed betød, at enhver person er sin egen ejer. På dette tidspunkt forkastede han endnu ikke al forfatning, og han anså således den amerikanske forfatning som værende bygget på naturretten. Han konkluderede, at slaveri derfor måtte være forfatningsstridigt.

Frontfiguren for abolitionistbevægelsen William Lloyd Garrison var dybt uenig i dette synspunkt, og anså slaveriet som stadfæstet i forfatningen og forkastede derfor alt politisk arbejde. Spooner havde med sin pamflet, ved at lægge naturretten som fundamentet for forfatningen, gjort det muligt for abolitionister at udføre politisk arbejde, da det var den nuværende lovgivning, som var forkastelig, og ikke det grundlag den var bygget på; nemlig forfatningen.

Hans bog vakte så meget opsigt, at The Liberty Party, som bestod af de medlemmer af abolitionistbevægelsen, som troede på politisk arbejde, forfattede en resolution hvori man foreslog, at hver eneste advokat skulle få udleveret en kopi af hans pamflet.

Selvom Spooner havde retfærdiggjort politisk arbejde, viste han dog igen sin individualisme ved alligevel ikke at acceptere politisk arbejde „[because] the law depends on the will of majorities, for the time being.“

Han så altså allerede på dette tidspunkt, hvordan forfatningen i bund og grund eksisterede på en ophævelse af individets rettigheder, og det blot var et spørgsmål om tid, før de første krænkende love blev vedtaget. Netop forfatningen skulle senere blive emnet for Spooners mest kendte artikel.

Den første rigtig anti-statslige artikel, som Spooner udgav, var *Natural Law and Science of Justice, Natural Rights, Natural Liberty, and Natural Society; Showing That All Legislation whatsoever is an Absurdity, an Usurpation, and a Crime*.

Artiklen er måske ikke hans kendteste, men den lægger det

klare fundament, hvorfra Spooner senere skulle analysere de fleste spørgsmål: Naturretten.

Naturretten

Spooner mente, at kun ved opretholdelsen af naturretten, og dermed respekten for det enkelte individ ville man skabe et fredeligt samfund. Kun så længe man respekterer de enkle naturretlige regler, kan man leve i fred. Spooner formulerede 2 regler for, hvorledes man skal handle i overensstemmelse med de naturretlige regler:

„Each aman shall do, towards every other, all that justice requires him to do; as, for example, that he shall pay his debts, that he shall return borrowed or stolen property to its owner, and that he shall make reparation for any injury he may have done to the person or property of another.

The second condition is, that each man shall abstain from doing to another, anything which justice forbids him to do; as, for example, that he shall abstain from committing theft, robbery, arson, murder, or any other crime against the person or property of another.“¹

Af disse to regler følger, at frihed er et negativt begreb. Med andre ord er frihed fravær af tvang, og man skal leve i overensstemmelse med dette samt overholde de kontrakter, man på frivillig basis har indgået. Spooner udtrykte det samme ved at sige, at en persons legale forpligtelse er „To live honestly, to hurt no one, to give to every one his due.“²

Den naturretlige lov er „a fixed, immutable, natural principle, unalterable. It has all the validity of a scientific law — a law of gravity. It is ‘amoral’ and changeless. It is a law which governs men as human beings.“³

Når loven er amoralsk, betyder det, at den ikke beskæftiger sig med subjektive moralopfattelser, men blot klarlægger nogle objektive rettigheder. Spooner adskilte således skarpt en persons legale forpligtelser og hans moralske forpligtelser. Forskellen ligger i, at hvor det ene berører rettigheder, som er objektive, er moral subjektiv. Man kan vælge at hjælpe de svage, at følge en gammel dame over gaden, eller hvad man nu selv mener, er moralsk korrekt. Men ens legale forpligtelse forbyder en at slå den svage ihjel eller plyndre den gamle dame.

Moral og lovgivning

Netop moral og lovgivning behandlede Spooner i artiklen *Vices are not Crimes*, som er et uovertruffent skrift imod alle forbud, hvis hensigt er at „hjælpe“ personer mod dem selv. Retten til en last, hvad enten det er at ryge, drikke, spille eller at tage narko, er en fundamental ret, som alle individer besidder, og som ingen har myndigheden til at krænke. Hvis først laster, som kun er til skade for en selv, gøres kriminelle, har man dermed underkendt alle de rettigheder, som individet besidder til sig selv og sin ejendom. Kriminaliseringen af laster er vejen til det totale tyranni. For, som Spooner helt rigtigt påpegede, er værdier subjektive. Hvem skal bestemme, hvad som er en last, og hvilken straf den bør medføre?

For hvad den ene opfatter som en last opfattes af andre som en dyd. Men hvem har ret? Ifølge Spooner har de begge ret. Opfattelsen af værdier kan ikke sammenlignes, og det giver derfor ikke mening at sige, at én persons vurdering er mere rigtig end en andens. Men konsekvensen må også være, at man ikke kan lade den ene bestemme, hvad den anden må og ikke må. Begge har de gennem deres ejendomsret lov til at gøre, hvad de ønsker, så længe det ikke skader den anden.

Frihed til at vælge

I *Vices are not Crimes* kommer Spooners radikale frihedstrang også til syne. Som hos Ayn Rand er friheden det ultimative gode, som individet vil leve under jammerlige kår for at opnå. Friheden er ikke blot et spørgsmål om velstand, men i bund og grund retten til at vælge. At kunne træffe de valg, som man finder passer en bedst, er en trang, som alle individualister besidder. Helt i overensstemmelse med dette siger Spooner således:

„Any man, who is man, would rather be a savage, and be free, creating or procuring only such little wealth as he could control and consume from day to day, than be a civilized man, knowing how to create and accumulate wealth indefinitely, and yet not permitted to use or dispose of it, except under the supervision, direction, and dictation of a set of meddling, superserviceable fools and tyrants, who, with no more knowledge than himself, and perhaps with not half so much, should assume to control him, on the ground that he had not the right, or the capacity, to determine for himself as to what he would do with the proceeds of his own labor.“⁴

Gennem en sublim argumentation vendte og drejede Spooner således debatten om statens ret til at „beskytte“ individet fra sig selv, og viste gang på gang, at en sådan ret ikke kan eksistere.

„They [governments] have been mere bands of robbers, who have associated for purposes of plunder, conquest, and the enslavement of their fellow men. And their laws, as they have called them, have been only such agreements as they have found it necessary to enter into, in order to maintain their organization, and act together in plundering and enslaving others, and in securing to each his agreed share of the spoils.“

Netop staten og dens legitimitet var emnet for Spooners nok mest kendte artikel *No Treason: The Constitution with no authority*. Spooner påbegyndte mange skrifter, hvor han indledte med „Part 1“, men på grund af manglende finansielle midler eller tid aldrig fik færdiggjort afhandlingen. En af disse uafsluttede afhandlinger er *No Treason*, men de tre dele, som han fik udgivet, er mere end nok til, at han for mange vil stå som en af de ypperste anarkister.

Den første del berørte den amerikanske borgerkrig, hvor han påpegede, at det aldrig var af idealistiske grunde, at Nordstaterne førte krig mod Sydstaterne. Det virkelige spørgsmål var ikke slaveriet, men om det skulle være tilladt at melde sig ud af en stat. Nordstaterne ønskede simpelthen at centralisere staten og øge dens beføjelser. Negernes skæbne kunne ikke være dem mere ligegyldig.

Men en legitim stat vil altid acceptere folks ønske om at melde sig ud. Kun hvis en stat består af folk, som frivilligt støtter den, har den ret til at fungere.

Retten til at beskatte

De to næste dele behandlede således hele spørgsmålet om stater myndighed. Har stater overhovedet lov til at beskatte og regulere folk? Spooners svar var et himmelråbende højt NEJ.

Hvis en stat skal være legitim, skal folk frivilligt støtte den. Med naturretten som udgangspunkt og med sin juridisk inspirerede fremgangsmåde, analyserede han grundlaget for staten — forfatningen — og forkastede den.

For at den amerikanske præsident skal kunne sige, at han er det amerikanske folks præsident, bør de have udtrykt deres accept af ham. At befolkningen under de nuværende omstændig-

heder skulle havde valgt endsige accepteret staten, forkastede Spooner fuldstændigt. Hans argumentation er som altid fremragende, men der er specielt to forhold som kan trækkes frem som argumenter for staters totale mangel på legitimitet:

1. Alle afstemninger foregår hemmeligt. Ingen præsident, senator eller anden statsansat kender navnene på dem, som har stemt og dermed angiveligt accepteret deres holdninger. De er ikke ansvarlige over for en eneste person i hele landet, kender ikke navnet på en eneste af de folk, som har valgt dem, men alligevel har de ret til at bestemme over deres ve og vel.

For at en kontrakt skal kunne siges at være gyldig, specielt i en sag af en sådan vigtighed, ville enhver domstol forlange beviser i form af en erklæring fra person A, som tildeler B retten over en ejendom. Men en sådan kontrakt er aldrig nogensinde indgået mellem borgerne og staten. Derfor kan staten aldrig påberåbe sig legitimitet på grund af valg, da disse er foregået hemmeligt og derved ikke kan accepteres som gyldig overdragelse af rettigheder.

2. Spooner affærdigede ikke blot de metoder, som forfatninger benytter sig af for at bevise dens legitimitet. Han stillede spørgsmålet, hvad forfatningen egentlig er, og fandt frem til, at den „at best, [is] a writing that was drawn up more than ninety years ago; was assented to at the time only by a small number of men [...] ... Those men have been long since dead. They never had any right of arbitrary dominion over even their contemporaries; and they never had any over us. ... They had no natural right to impose it, as law, upon a single human being.“⁵

Personer kan aldrig, ifølge Spooner, overgive retten til deres krop og dermed lade andre bestemme over deres liv i hver eneste lille detalje. Ingen domstol ville acceptere en kontrakt, hvor man således gav afkald på sin frihed for at skulle leve i slaveri. Alligevel er det nøjagtig det grundlag, staten eksisterer på. Blot er personen, som får frataget retten til sin krop, aldrig blevet spurgt, for kontrakten er skrevet af nogle andre.

Alle stater, som derfor er funderet på vold, kan aldrig være legitime, og vil altid stå i grell kontrast til det frivillige alternativ repræsenteret gennem markedet.

Alternativ til staten

Selvom Spooner forkastede staten, erkendte han dog gerne, at der kan være et behov blandt folk for at beskytte sig mod overgreb på dem selv og/eller deres ejendom. Alternativet til den illegitime stat er et privat vagtværn skabt på det fri marked. Men det skal til enhver tid stå alle frit for at trække sig ud af disse vagtværn og vælge et andet eller, hvis man har lyst til det, at forsvare sig selv.

Den skepsis, som folk kan have over for sådanne vagtværn, mente Spooner, var uberettiget. For naturretten, som er grundlaget for disse vagtværn og det anarkistiske samfund, er ikke en kompleks teori udfærdiget af folk isoleret fra det resterende samfund. Hvis der overhovedet skal kunne eksistere noget, der hedder retfærdighed, bør det være et fundamentalt naturligt princip. Retfærdighed kan aldrig opfindes, vedtages eller ændres efter godtbefindende. Hvis retfærdighed ikke eksisterer som en naturlov, kan det ikke eksistere, da det ellers blot er op til enhver at vedtage netop sin definition af retfærdighed og handle derefter, hvilket betyder, at retfærdighed som et objektive begreb er ophævet.

For at kunne tale om retfærdighed, bør det være et objektive begreb uafhængigt af menneskelig opfattelse. Retfærdighed er med andre ord, når de naturretlige love overholdes, og der er

ingen på denne jord, som har myndighed til at ændre disse love og dermed retfærdighedsprincippet. Netop derfor er enhver form for lovgivning kriminel, da man derved har tilegnet sig en bemyndigelse, som man aldrig nogensinde har ret til. Enhver gruppes forsøg på at lovgive og dermed krænke de naturretlige love, kan aldrig resultere i, at man får ændret naturloven, derimod har man brudt den og dermed gjort sig selv til forbryder, hvad enten man kalder sig mafia, FN eller stat.

Men netop fordi de naturretlige love er universelle, er de også let forståelige. Faktisk er folk ofte bekendt med disse regler, endnu inden de kender til selve begrebet. Mennesker, som lever i kontakt med andre mennesker, kan ikke undgå at lære de naturretlige love. Det at handle med andre mænd, at sidde og diskutere og mange andre sociale relationer, som individet indgår i, er alle udledte af, at der er noget, der er dit, og noget, som er mit. Selv børn lærer tidligt at lade være med at slå andre, tage hvad der ikke er deres, med andre ord at respektere den private ejendomsret og dermed de naturretlige love.

Der er derfor en almindelig folkelig forståelse for de naturlove, som vil sikre, at anarkiet vil fungere. Uden denne forståelse ville selv staten ikke kunne fungere. For uden denne forståelse ville al statens kontrol og vold ikke kunne forhindre det totale kaos. Den eneste forskel mellem det fuldt etablerede marked og nutidens statsstyrede og voldsbaserede samfund er, at der på det frie marked ikke ville blive tolereret tyveri af nogle, selv hvis de gik rundt og kaldte sig skatteindkrævere.

Juryen

Spooner overlod det dog ikke kun til folks forståelse af de naturretlige love, men så på hvordan man gennem indførelse af juryen og en forøgelse af dennes magtbeføjelser kan modvirke staters opståen. I afhandlingen *Trial By Jury* beskæftigede han sig med Common Law og så på, hvordan naturretighederne i sin tid var inkorporeret i lovsystemet netop på grund af juryens magt.

Juryen repræsenterer befolkningen, og ved at få en sådan instans sikrer man sig mod overgreb, da ingen jury ville legitimere tyveri på andre, da de derved også ville legitimere tyveri mod sig selv. Med juryen som garant for de naturretlige love mente Spooner derfor, at det ville være muligt at vende den udvikling, som var i gang.

Som allerede nævnt tidligere, har mange libertarianere taget Spooner til sig, ikke mindst Rothbard, og det er ikke svært at se hvorfor. Hos Spooner finder man alt, hvad man kan forlange af en frihedstænker: Radikal individualisme, pro-anarkisme, vitalitet, kraft og argumentation for statens forsvinden og anarkiet ført ud i praksis.

Af litteratur findes Spooners samlede værker *The Collected Works of Lysander Spooner* (Weston, Mass.: M & S Press, 1972) samt en mindre udgave hvori også hans værk *Vices Are Not Crimes* findes: *The Lysander Spooner Reader* (San Francisco: Fox & Wilkes, ISBN 0-930073-06-1])

Desuden er *No Treason* udgivet i *The Libertarian BroadSides Series* af Ralph Myles Publisher, Inc.

Noter

1. *The Lysander Spooner Reader*, p. 9.
2. *Ibid.*, p. 10.
3. Eunice Minette Schuster: *Native American Anarchism*, p. 146.
4. *The Lysander Spooner Reader*, p. 43.
5. *Ibid.*, p. 117.

Ret uden stat

Henrik Gade Jensen

Da Københavns Universitet blev stiftet i 1479 fik universitetet samtidig jurisdiktionen over de, der hørte under universitetet. En student kunne ikke anholdes af det daværende københavnske politi, vægterne, for universitetet havde sin egen retsorden. En professor kunne heller ikke retsforfølges af statens domstole, men tvistigheden skulle klares af universitetet selv. Hvis en student deltog i gadeoptøjer, hvad der meget ofte forekom, så kunne bystyret indberette sagen til universitetets konsistorium, som så tog affære. Straffen kunne bestå i påtale, i strengere tilfælde havde universitetet sit eget, private fængsel og i værste fald kunne der blive tale om udstødelse af fællesskabet, altså bortvisning. Kun i tilfælde af manddrab kunne staten skride ind.

Universitetet var dengang en autonom institution, som staten kun i ekstreme tilfælde kunne gribe ind overfor. Københavns Universitet blev betragtet som "en særegen Stat, der ikke ganske uden Føje kaldtes den akademiske Republik (res publica academica). Denne Stat, der besad sine særegne Øvrigheds-personer og Embedsmænd, særlige Love og Rettigheder, og da navnlig Immunitet eller Skattefrihed og egen jurisdiktion." 1 Jurisdiktionen klarede det altså selv, som så mange andre institutioner i datidens samfund. Og et universitets selvstændighed overfor staten er siden de første europæiske universiteters grundlæggelse i tidlig middelalder blevet betragtet som hellig. Staten blev holdt ude.

Først med grundloven i 1849 blev universitetet lagt ind under kultusministeriet, den selvstændige jurisdiktion ophørte, og de første skridt mod den politiske styring blev taget. Og den retsstat, som grundloven forkyndte, blev gennemtvunget, retsplejen blev monopoliseret af staten og de varierende behov for retsbeskyttelse underordnet under en fælles lov. "Lighed for loven" lød den idealistiske parole, som i praksis var statsmagtens begrundelse for at usurperer samfundets frie institutioner under sig.

Tanken om, at staten skal garantere retten, er ny, selvom den har været længe undervejs. Retsstaten er historisk set relativ ung. I Danmark proklameres den med grundloven i 1849, men i flere henseender realiseres den først årtier senere. Retsplejeloven, som mange retspolitikere betragter som central, kommer først i 1916.

I dag er retsstaten et så indiskutabelt ideal, at det er svært for normaldanskeren at forestille sig noget andet. Selvom virkeligheden måske halser efter idealet, så er der fuld konsensus om intentionen, nemlig at staten bør have monopol på at definere og tolke loven. Alt andet afvises som selvtaget og anarki.

Og bagved den normative idé om retsstaten gemmer sig den retsfilosofiske doktrin, at kun staten er i stand til at garantere retten. Hvis ikke staten står som garant for loven og som det endegyldige magtmonopol, så vil der opstå strid mellem borgerne, og magtfulde grupperinger vil kunne tage loven i egen hånd, siges der. Det kan enten være velorganiserede fagforeninger, som "gadens parlament" i 1956, eller økonomisk stærke firmaer, der ved bestikelser kan gå uden om loven. Men det kan også være gamle familiestrukturer, hvor loyaliteten overfor slægten overtrumfer henseendet til retten, eller rockergrupper, der gennem trusler om vold kan få mulige vidner til at tie.

Min tese her er en benægtelse af retsstaten, både som moralsk ideal og som eneste garant for retssikkerhed. Tværtimod kan retsbeskyttelse i mange henseender langt bedre produceres på det private marked. Ret uden stat er både mulig og ønskelig. Og det har været en realitet i lang tid, før staten tog over.

Retspositivismen

Retsstatens ideologiske legitimitet har været retspositivismen. Ifølge retspositivismen findes der ingen anden ret end den, som staten fastsætter. Og staten defineres som det faktiske magtmonopol i et samfund. Hvis en forbryderbande kan have held med at herske uindskrænket i et samfund, så er den staten. Og forbryderbandens ordrer er lov.

Loven får sin legitimitet alene i kraft af den magt, der står bag den. Loven defineres ikke ud fra dens moralske indhold, men udelukkende i kraft af tvang. Loven skal således følges, uanset om vi synes den er god eller dårlig. Og enhver overtrædelse af loven straffes med sanktioner.

For retspositivismen er al ret lig gældende ret. Der findes ingen ret udover den ret, som er gjort gældende af den magt, der har det faktiske monopol i det givne samfund. Alf Ross, retspositivismens ledende skikkelse i Danmark, udtrykker det således:

"'Dansk ret' er regler om monopoliseret udøvelse af fysisk tvang ved offentlig myndighed." 2

Umiddelbart skurer det i danske ører, når staten defineres som voldsmonopolet og som udøver af legal fysisk tvang, men det ligger bag tanken om retsstaten. Hvis andre personer gik og anholdte folk og spærrede dem inde i et rum uden mulighed for at komme ud, ville det udløse harme og forargelse, men vi er så vant til, at staten foretager og selv lovliggør den slags handlinger, at vi opfatter det som naturligt. Staten er "the gunman writ large".

Og retspositivismen giver en filosofisk begrundelse for, at dét er godt. Alf Ross er her utvetydig: "Selvom retten til daglig former vor livsførelse uden tanke på politi og domstole, er det dog altså alligevel disse og den stadig latente mulighed for at bringe dem i anvendelse, der giver retten dens egentlige mening og adskiller retsordenen fra andre sociale forventninger. Retsmaskineriet er den centrale kendsgerning. ... Og hvad er så retsmaskineriets funktion? Til syvende og sidst munder det ud i at træffe bestemmelse om anvendelsen af fysisk magt mod en person og iværksættelse af tvangen." 3

Retspositivismen opfatter kun den "positive" ret som gyldig ret. Udtrykket "positiv" kommer af latin, positus, det der er sat, det foreliggende. Den positive ret er den ret, som faktisk gælder. Det er den ret, som kan gøres gældende ved, at der sættes magt bag ved. Retspositivisme kaldes også for rets-realisme, fordi den studerer retten som en foreliggende realitet, som et faktisk normsystem, der kan beskrives helt værdifrit. En retspositivist har ikke qua retspositivismen nogen mening om, hvad der burde være gældende ret. Han udtaler sig kun om en konstaterbar virkelighed.

Retspositivismen sætter en afgrundsdyb forskel mellem "er" og "bør", mellem retten som den enkelte føler eller synes, den burde være, og retten som den faktisk praktiseres. Selvom jeg som borger er uenig i en konkret lovgivning, så skal jeg alligevel

følge den, så længe den ikke er ændret af lovgivningsmagten. Så kan man i sin fritid i et politisk parti eller gennem læserbreve arbejde, for at ændre paragrafferne, men så længe de gælder, må man overholde dem. Lov er lov, og lov skal holdes. Og loven vil aldrig være retfærdig, ifølge retspositivismen, for retfærdighed findes ikke. Retfærdighed er kun en flygtig følelse.

Lovgivningen kan således i princippet have et hvilket som helst moralsk indhold. Der er ingen grænser for, hvad der kan lovgives om. Det eneste problem er at sætte magt bag retsreglerne. Således kan jurister i justitsministeriet formulere en hvilken som helst lov og personerne i den lovgivende forsamling vedtage en hvilken som helst lov. Og hvis borgerne er kontrære, kan et sanktionssystem iværksættes.

Ideologien bag retspositivismen er, at alle forhold i samfundet kan retliggøres. Det er kun et spørgsmål om politisk vilje. Hvis lovgiver ønsker, at samfundet skal se ud på en bestemt måde, kan han ændre lovgivningen, så den bedst muligt realiserer hensigten. Hvis målet eksempelvis er ligestilling, så kan staten med retsregler tilstræbe en sådan tilstand.

Samfundet anskues som en mosaik eller et skakbræt, som gennem lovgivning kan formes eller designes efter lovgivers intention. Denne anskuelse kommer typisk til udtryk i dagens politiske diskussioner, når politikere og samfundsdebattører strides om, hvordan "vi" skal "indrette" samfundet. Hvad skal "vi" gøre ved arbejdsløsheden og ved "de" arbejdsløse? Skal "vi" bygge en bro over Storebælt? Hvordan behandler "vi" de gamle på plejehjemmene? Hvad vil "vi" med det danske samfund? Samfundet betragtes som noget, der kan styres og reguleres. Ligesom vi kan indrette vores dagligstue derhjemme, kan "vi" også arrangere de enkelte forhold i den store stue, i samfundet, som "vi" måtte ønske. Problemet er kun at blive enige, så "vi" kan handle som én.

Hvordan kan orden opstå?

Retsstaten forudsætter, at ret kun kan skabes af staten og, at ret er det, som staten fastsætter som ret. Baggrunden for, at denne holdning kunne blive dominerende i de sidste par århundreders europæiske politiske tænkning er en overbevisning om, at orden må skabes for at kunne være ordentlig.

Eller for at bruge F. A. Hayeks terminologi har en konstruktivisme været det dominerende paradigme.⁴ Set gennem dette paradigme må enhver orden være konstrueret eller designet, og enhver ordnet tilstand kan derfor føres tilbage til en vilje eller en intention. Orden forudsætter en ordner. Og hvis "vi" ikke anstrenger os med at indrette samfundet, vil det forfalde i anarki og kaos.

Men denne konstruktivistiske anskuelse er en fejltagelse, ifølge Hayek. Der findes faktisk eksempler på orden, hvor der ikke ligger en bevidst planlægning til grund. Hvad der umiddelbart tager sig ud som konstrueret eller designet, kan i visse tilfælde være et resultat af en proces, hvor ingen har intenderet sluttilstanden. Hayek kalder disse ordner for spontane eller evolutionære ordner.

Et typisk eksempel på en langsom udviklet orden er sproget. Ingen menneskelig instans har ønsket, at det danske sprog skulle se ud, som det gør i dag. Enkelte personer har påvirket sprogbruken med nye ord og udtryk, men der ligger ingen beslutning bag sproget. Og alligevel er der en orden i det, så vi kan kommunikere med hinanden. Der er klare regler for velordnet sætningsbygning. Og vi kender kun reglerne fra brugen af dem, og er ikke i stand til at formulere reglerne direkte. Og de fleste af danske

sprogbrugere er end ikke i stand til ikke at overholde de sproglige normer. Der skal øvelse til for at kunne handle sprogligt ukorrekt på sit modersmål, f.eks. ved at tale sort eller bakke snagvendt.

Der findes altså et normsystem, som ikke er dikteret eller opretholdt gennem sanktioner. I de sproglige regler for korrekt sprogbrug har vi et glimrende eksempel på et ikke-designet regelsæt. Og det er sandsynligvis ikke nogen tilfældighed, for det er faktisk meget svært at tvinge folk til at tale et nyt sprog. Og der har ikke været held med at implementere rationelt indrettede kunstsprog.

Mange adfærdsnormer og manerer er ligesom de sproglige regler ikke, skabte, men udviklede gennem århundreders praksis. Vi mærker ikke selv, at vi overholder disse regler, fordi de er så indgroede med vores tilværelse som sociale væsner.

Et af Hayeks yndlingseksempler på en ikke-designet, udviklet orden er det privatretlige retssystem, som det i særlig grad findes i den engelske common-law-tradition. Her er gældende ret ikke givet af en lovgivende myndighed, men vokset ud af en årelang retspraksis. Det er domstolene, som ud fra konkrete afgørelser angiver gældende ret.

"Law is older than legislation" gentager Hayek utrætteligt. Før tanken om at give en lov blev moderne, var troen på, at der findes en lov allerede almindelig. Tidligere bestod juristernes opgave primært i at opdage loven for så at dømme derefter. Det betragtedes som en hybris-agtig overvurdering af de menneskelige evner at ville skabe lov. Loven er der, givet på forhånd, og menneskets opgave er at erkende og formulere den.⁵

Det er ingen tilfældighed, at det samme ord, "lov", benyttes både om naturlove og retlige love, for oprindelig blev de love, der skulle regulere det menneskelige samkvem, forstået som lige så urokkelige og objektive som naturlovene. Begge slags love skulle opdages og erkendes og kunne derefter formuleres i almenlydig form.

Lige så absurd som det i dag er at ville "vedtage" eller "beslutte" sig til hvad tyngdekraften skulle være lige så fordrejet blev det betragtet hvis menneskene selv ville fastsætte de regler der skulle gælde mellem menneskene. Enhver lov blev betragtet som uafhængig af den menneskelige vilje.

Ligheden mellem naturlove og samfundets love gik så vidt, at man talte om "at naturen kunne overtræde sine love, som når den tillod, at der blev født tohovedede kalve eller siamesiske tvillinger. Her lystre Gud ikke sine egne love, når han lader den slags ske. Ligesom når Gud lader mennesker slå hinanden ihjel.

Derfor talte man også tidligere om en *naturret* modsætning til den positive, vedtagne ret. Bag ved den konkrete lovgivning og lovforklaring, som varierer fra land til land, ligger der en evig og absolut lov, naturretten, som det ikke står i menneskets magt at ændre. Naturretten er der, uanset om de aktuelle magthavere anerkender eller ignorerer den. Ligesom menneskerettigheder, den moderne variant af naturretten, gælder uafhængigt af, om en stat inkorporerer dem i den konkrete lovgivning.

Retspositivismen benægter enhver naturret. Den eneste ret, der findes, er den, der er gjort gældende af en statsmagt. Gældende ret behøver på den anden side ikke at have noget med retfærdighed at gøre. Alf Ross skelner afgrundsdybt mellem ret og retfærdighed. Vi kan tilstræbe politisk, at retten er mest muligt i overensstemmelse med vore retfærdighedsforestillinger, men retten skal ikke adlydes på grund af dens grad af retfærdighed (eller være genstand for civil ulydighed på grund af dens uretfærdighed), men simpelthen fordi de påfølgende sanktioner gør det hensigtsmæssigt at følge loven.

Ifølge retspositivismen kan staten derfor fastsætte lov og ret enerådigt. "Intet over og intet ved siden af folketingsret" sagde en af demokratiets bannerførere i Danmark under forfatningskampen. Dermed er der åbnet op for en enevældig styreform af langt mere omfattende dimensioner end nogensinde tidligere i historien.

Retspositivismen er moralsk medansvarlig for statens kolossale vækst i efterkrigstiden. Henning Fønsmark peger i sin bog *Historien om den danske utopi* på Alf Ross' betydning for udviklingen af velfærdsstaten. Ross definerer "stat" rent formelt ligesom "ret", nemlig som et resultat af flertalsprincippet. Uanset hvad flertallet beslutter, er det legalt.

En statsopfattelse baseret på folkesuverænitetsprincippet anerkender ingen begrænsning i "folkets" magt.

Talmajestæten regererer uindskrænket. Alt, hvad retspositivismen kan gøre, er formelt at indbygge en række træge mekanismer og konservative garantier i forfatningen, så folkets vilje hæmmes. Grundlovens opgave er at binde lovgiveren, så flertalsprincippet hæmmes.

Men det har ikke forhindret staten i at vokse sig kolossal stor og samtidig spinde danskeren ind i et væv af retligt funderede restriktioner.

Retspositivismens fejltagelse

Men retspositivismen er fundamentalt forkert. Lov er ikke kun et resultat af lov-givning. Der findes lov før og uafhængigt af lovgivende forsamlinger. "Retspositivismens opfattelse, som udleder al lov og ret fra lovgiverens vilje, er resultatet af den intentionalistiske fejlslutning, som er så karakteristisk for konstruktivisme, den er et tilbagefald til design-teorier om menneskelige institutioners opståen, som står i uforenelig konflikt med alt hvad vi ved om udviklingen af sædvaneret og de fleste andre institutioner." 6

Den intentionalistiske fejlslutning begår vi, når vi tror, at der altid må ligge en intention, en hensigt eller et forsæt bag forhold og tilstande i samfundet. Mange af de regler, der styrer os i vores dagligdag, opretholdes ikke viljesmæssigt, eller fordi de er utænkt med et bestemt formål for øje. Dette gælder typisk de sproglige regler og omgangsformerne. De er udviklede gennem århundreder og tilpasset skiftende forhold.

Samfundets tilstande er i høj grad en sum af utilsigtede konsekvenser⁷ som ikke kan føres tilbage til en lovgivers eller dominerende klasses intention. I et markedssamfund handler hver enkelt med egen fordel for øje, og det aggregerede resultat bliver ikke noget, som de enkelte aktører har "villet" eller måske "ønsket". Den samfundsmæssige orden behøver ikke at være designet eller formet af nogen vilje. Det eneste alternativ til statslig styring er ikke kaos.

Naturen, sproget, markedet og sædvaneretten er mønstereksempler på udviklede ordner, som ikke er designede af en vilje, men groet ud af lang tids tilpasning og fornyelse. Det er en stor mængde af enkelte handlinger og transaktioner, enkelte mutationer og opfindelser, der tilsammen bevirker den endelige tilstand. Og der har ikke siddet nogen trold eller stat bagved det hele og kontrolleret udviklingen.

Den ekstreme modsætning til disse anonyme, selvgroede systemer repræsenterer de rene designede ordener, som f.eks. et kunstværk. Et maleri eller en symfoni er skabt af et temperament, som bevidst eller ubevidst vil give udtryk for en tanke eller en stemning. Der er ikke noget vilkårligt ved et kunstværk. Hver streg på lærredet, hver tone i melodien og hvert komma i teksten

er ikke-vilkårligt anbragt. Beethoven satte ikke noder på skrømt.

Retspositivismens ambition var at kunne indrette det retlige system som et kunstværk, hvor der ikke forekommer noget vilkårligt, men hver paragraf kan føres tilbage til en vilje, nemlig lovgivers hensigt. Idealerne for retspositivismen var kodificering (at konkrete retsafgørelser blev underordnet et generelt princip, et kodeks), universalitet (at love blev formuleret i almene termer uden hensyntagen til individuelle egenskaber så som race og køn) og systematik (at alle retsregler kan ordnes i system, og udledes af en grundnorm eller grundlov).

Og retspositivismen var den juridiske variant af den dominerende ideologi i troen på statens magt og mulighed for at kontrollere samfundet. "Samfundshersken" (social engineering) kalder den engelske historiker Paul Johnson denne overbevisning om statens evne til at kunne designe samfundet, som har været så karakteristisk for det tyvende århundrede. Eller med Hayeks ord: "Retspositivismen er ... socialismens ideologi, for nu at bruge navnet på den indflydelsesrige og respekterede variant af en konstruktivistisk tankegang, og troen på lovgivningsmagts almagt. Det er en ideologi, der i bund og grund tilstræber fuldstændig kontrol over den sociale orden, og som er overbevist om, at det står i vores magt at bestemme, hvordan samfundet skal se ud i enhver henseende." 8

Retspositivismens udvikling

Retspositivismen er en relativ ny retsopfattelse. Den kulminerede i dette århundrede som et barn af positivismen. Østrigeren Hans Kelsen (1881-1973) regnes for dens moderne talsmand. Kelsens ambition var en såkaldt "ren retslære", som var rensset for moral. Den rene retslære var et system bygget strengt logisk op fra en grundnorm, som alle de konkrete rettigheder og pligter så kunne udledes fra. Og grundnormen kunne kun begrundes gennem statens magt. Staten er ikke andet end et magtmonopol, som kan sikre ens retsregler indenfor dens geografiske område. Danskeren Alf Ross var elev af Kelsen.

En vigtig forløber for retspositivismen er englænderen Jeremy Bentham (1748-1832). Al tale om "naturlige rettigheder" eller "menneskerettigheder" er meningsløst, ifølge Bentham. Det er "nonsens på stylter". Benthams ambition var i stedet at konstruere en rationel lovgivning til erstatning for den engelske sædvaneret, som han betragtede med største foragt som irrationel og overleveret. Common Law var for Bentham "that fictitious composition which has no known person for its author". Da der ikke er nogen vilje bag traditionen, ingen forfatter til loven, betragtede han den som fiktiv og spøgelsesagtig.

Målet var en systematisk og eksplicit lovgivning baseret på en grundlov.

Bentham er i Hayeks sprogbrug konstruktivist, idet Bentham forudsætter, at rationaliteten af love og regler kan vurderes tidløst og uafhængigt af vane og tradition. Mennesket er et fornuftigt væsen i den forstand, at det kan indse det rationelle og handle derefter. I princippet har vore handlinger ingen utilsigtede konsekvenser, da alt ifølge Bentham kan forudberegnes og kalkuleres.

Derfor var Bentham også en stor optimist. Lovgivningen kunne, og skulle, sigte imod at skabe mest mulig velfærd for borgerne i samfundet. Og Bentham var ikke i tvivl om, at man gennem gode og fornuftige love kunne producere velfærd og lykke. Bentham gik ind for fri uddannelse, sygehjælp, minimumsløn, garanteret beskæftigelse og er i vid udstrækning velfærdsstatens åndelige fader. Gennem lovgivning kunne samfundet for-

vandles til en lykkepark.

En mere konkret, juridisk udformning fik Benthams tanker af John Austin (1790-1859). Austins grundsynspunkt er, at lov er, hvad suverænen befaler. Alle love er "commands", dvs. en befaling fra magthaveren. Og en "command" er et ønske, der udtrykkes, og som der kan sættes magt bagved. Austin formulerer lov rent formelt som en befaling, og lægger intet moralsk indhold i karakteren af de diktater, som magthaverne måtte give. "A law, which actually exists, is a law, though we happen to dislike it."

Udviklingen af retspositivismen fra Bentham og Austin over Kelsen og til det danske nedslag i Alf Ross sker i debat og i opposition til de retsfilosoffer, som hævder sædvanens og retstraditionens betydning. Tyskeren Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) argumenterede mod Benthams ønske om en kodificering af retten.

Ret kunne ifølge Savigny slet ikke dikteres af staten eller af fornuften, men kun udvikles som i en organisk proces ligesom sprog og skikke. Savigny var bl.a. inspireret af englænderen Edmund Burke, der mere end nogen anden betonede visdommen i det overleverede, og advarede mod statens forsøg på at implementere dens idealer i samfundet. F. A. Hayek står selv i stor gæld til den historiske skole gennem østrigeren Carl Menger, der overførte Savignys metode til at omfatte hele det sociale domæne.

Der er i europæisk retsfilosofi en spænding mellem to forskellige måder at betragte retten på. Her har jeg benyttet modstillingen mellem retspositivisme og den historiske skole, men man kunne også skelne mellem "autoritær lov" og "sædvaneret".⁹ Autoritære love er tvunget igennem fra en magtfuld instans, og opretholdes gennem straf. En krænkelse betragtes som en forbrydelse. Sædvaneret er derimod den ret, som er udviklet "nedefra" gennem konkrete retstvister. En overholdelse af loven bygger først og fremmest på egeninteresse, og en krænkelse betragtes som en skade eller tort, der kræver erstatning fra den skadelidte. Sædvaneret anerkendes, fordi den bygger på gensidighed. Hvert individ har en interesse i at handle i overensstemmelse med andres forventninger. Autoritære love behøver derimod en stærk magt for at kunne opretholdes og et professionelt korps til at foretage retsforfølgelsen.

Statens langsomme usurpering af samfundet

Den europæiske retshistorie har siden renaissanceen været historien om statens bestandige forsøg på at undertvinge sig civilsamfundet. Hvis vi ser på retsudviklingen i Danmark, sker der fra landskabslovene i den tidlige middelalder en langsom, men stadig statsliggørelse af retten. Landskabslovene var udpræget sædvaneret, hvor domsafsigelsen skete ud fra en i begyndelsen mundtlig overleveret retstradition. Landskabslovene var ikke vedtaget eller givet, men udviklet gennem praksis. Derfor var Danmark heller ikke nogen retsenhed.

Ligesom der var forskellige landskabslove for Jylland, Øerne og Skåne, havde hver købstad også sit eget retssystem, de såkaldte stadsretter. I Middelalderen bestod Danmark faktisk af et væld af forskellige jurisdiktioner. Sågar de kongelige slotte havde deres egne retsordner. Var det kaos? Det var i hvert fald udtryk for et meget stærk samfund overfor en meget svag centralmagt eller kongemagt. Var det en retsstat? Nej, men et retssamfund.

Et trin på vejen mod en centraliseret retsorden sker med jyske Lov i 1241, hvor det i fortalen siges, at "det er i kongens magt at give eller ændre love". Her får kongemagten smuglet

sine beføjelser ind på en måde, som var ukendt tidligere. For første gang sættes loven over sædvanen.¹⁰ Med Jyske Lov åbnes der op for, at loven kan ændres- Lov er ikke mere en menneske-uafhængig størrelse, men bliver genstand for menneskelig manipulation. Med lov skal land bygges! Med lov skal folk gøres lykkelige!

Men selvom kongemagten bestandig kæmper for mest mulig magt over samfundet, lykkes det først med Danske Lov i 1683 efter enevældens indførelse at skabe en formel retsenhed i Danmark. Men på trods af, at Danske Lov betyder en afgørende centralisering og uniformering af retten, så er ånden i loven alligevel stadigvæk stærkt præget af respekt for sædvanen. Danske Lov optog eksempelvis retsregler, som ikke mere blev betragtet som gældende. Retshistorikere betragter Danske Lov mere som en samling af gældende retsregler end som en egentlig systematiseret kodificering.

Selvom den retlige udvikling fra den tidlige middelalder til reformationen og enevældens indførelse forløber langsomt uden de store ændringer, så er der alligevel sket en afgørende indholdsmæssig forandring- Landskabslovene byggede på kompositionsprincippet, så en forbrydelse opfattedes som en forurettelse af en enkeltperson, for hvilken der skulle bødes. Den krænkede part (eller hans slægt) skulle selv sørge for oprejsning. Staten var der ikke.

Med Danske Lov kriminaliseres derimod en lang række handlinger, hvor ingen forurettet part lider. Gudsbespottelse og majestætsfornærmelse blev straffet med døden ligesom frivillige transaktioner som duellering, bigami, blodskam, sodomi og homoseksualitet. Hvor tanken om straf er ukendt i landskabslovene, som kun regner med erstatning i form af bod eller hævn, så spiller den voldsomme afstraffelse – „andre til Exempel og Forskrækkelse" – en stor rolle i Danske Lov. Kun når staten triumferer, kan der blive tale om at straffe mennesker med hjul og stejle. Under landskabslovene dømtes kriminelle til fredløshed, for der var ingen central statsmagt til at myrde og lemlæste.¹¹

Danske Lov er en stærkt ideologisk inficeret lovsamling. Kun med en ideologi kan drab institutionaliseres. Når først lov skal gives og skabes, så spiller ideologien naturligvis en stor rolle, for så diskuteres og overvejes der, hvordan samfundet skal tvangsdirigeres. For at kunne give lov må man have en hensigt og et ønske med denne handling. Lovgivning bliver altid et politisk spørgsmål.

Landskabslovene var ikke på samme måde ideologiske. De var praktiske vejvisere i problemløsning. Hvordan løser vi en konflikt mellem to ligestillede parter, der begge hævder at have ret? Sædvaneret er en kompilation af konkrete retsafgørelser, som altid tager udgangspunkt i en praktisk tvist, hvor den ene part føler sig forurettet af den anden. I sædvaneret kan der ikke forekomme forbrydelser uden et offer, fordi det er offeret selv (eller dets venner og slægtninge), der skal tage initiativet til processen. Mennesket er frit, indtil det forulemper et andet menneske, og dette hævder sin ret. Fængselsstraf og frihedsberøvelse fandt slet ikke sted under landskabslovene.

Selvom Danske Lov kan siges at være statens lovgivningsmæssige svendestykke i Danmark, så respekteres rets-sædvanen alligevel i forbavsende grad. Det forbliver stadig en privat opgave for en skadelidt at anklage den krænkende part. Og hvis den forulempede ikke ønsker en sag, kommer der heller ikke nogen. Først flere hundrede år senere, i 1700- og 1800-tallet, lykkedes det for staten at monopolisere straffeprocessen

og anklagen, hvormed den enkelte mister indflydelse på processen og f.eks. ikke kan overdrage den til andre. Staten anklager, undersøger og dømmer. 12

Med grundloven i 1849 sker et gennembrud for troen på lovgivning. Kongeloven og enevælden erstattes i første omgang med en grund-lov-givende forsamling. Samfundspagten forstås ikke mere metaforisk, men realiseres i praksis. Slagordet i martsdagene i 1848 var en "fri forfatning". Men at råbe på en "fri forfatning" er som at skrike "frihed er slaveri". For det ligger i selve ordet "forfatning" eller "konstitution" at den skal virke bindende. En forfatning skal forpligte statsmagten og lovgiverne og garantere rettigheder for borgerne. Med kravet om en "fri forfatning" mente man en forfatning vedtaget af folket.

Med demokratiets indførelse i 1849 bliver flertals princippet afgørende for lov og ret. Den lovgivende forsamling har frihed til med almindeligt flertal at vedtage alle slags love, som ikke strider imod grundloven. I et demokrati er der ingen grænser for den retlige regulerings omfang. Der kan vedtages love om alle mulige forhold i samfundet.

Med demokratiet når troen på lovgivningen sin kulmination. For når "folket" selv kan vedtage, hvad der skal være lov og ret for samfundet, så stimuleres tanken om, at "vi" kan beslutte os til, hvordan samfundet skal indrettes. Hvis vi selv har vedtaget lovene, så er vi også selv årsag til manglerne og kalamiteterne, som måtte opstå fordi lovgivningen viser sig utilstrækkelig. Hvis der er for meget forurening, må "vi" stramme lovgivningen, så vi undgår skaderne. På forhånd har retspositivismen tømt retten for ethvert moralsk indhold. Det gælder kun om at ville og så sætte magt bagved.

Der ligger i demokratiet og retspositivismen en optimistisk tro på menneskets evne til at skabe gode samfund. Samfundet er jo et resultat af menneskelige handlinger, så derfor kan vi også indrette samfundet meget bedre, lyder en typisk moderne opfattelse. Forurening og arbejdsløshed er jo ikke naturkatastrofer, men har sin årsag i menneskers valg og beslutninger. Ergo må "vi", og i hvert fald "vi" der tilhører den progressive og bevidstgjorte del af menneskene, kunne beslutte os anderledes. Demokratiet bliver i sin yderste konsekvens til en flagellantmarch af skyldnere og syndebukke, der til evig tid vil være besat af troen på, at der findes retfærdige love og et perfekt samfund. Det kommer kun an på viljen. Politik er at ville, sagde Olof Palme.

Retsstatens elendighed

I dag synes det hævet over tvivl, at staten er nødvendig for at sikre retten. Vi kan være uenige om statens størrelse og omfanget af dens opgaver, men tilbage står en solid enighed om statens nødvendighed for at håndhæve retten.

Jeg har i denne fremstilling forsøgt at vise, at historisk betragtet er tanken om statens funktion som retshåndhæver relativ ny. Der var lov og ret lang tid før der var nogen stat. "Det meste af det lovsystem vi har i dag, er rent faktisk vokset op udenfor statens regi. Skabt af dommere, der ikke har lavet loven, men ved afgørelser baseret på alment accepterede principper, opstået på baggrund af vane eller fornuft." 13

Retsstaten muliggør en form for love, som aldrig ville kunne opstå i sædvanebaserede eller frivillige retssystemer. Offerløse handlinger 14 ville ikke kunne retsforfølges, da der ikke er noget offer til at føre proces. Ved offerløse handlinger må en tredje part, typisk kirken eller staten, kriminalisere og straffe gerningen. Hvis lov og ret kun består i konkrete afgørelser på konflik-

ter mellem mennesker, hvor den ene part føler sig udnyttet eller mishandlet, så umuliggør det kriminalisering af offerløse handlinger.

Ligeså ville den lovgivning umuliggøres, som sigter mod at tilvejebringe bestemte social tilstande, f.eks. lighed eller ulighed mellem klasserne, kønnene eller racerne. Ligestillingslove og race-love kan kun implementeres af en stærk stat. På et frit marked ville de aldrig kunne opstå. Hvis Tyskland havde været anarkistisk i 1930'erne, ville jødelovene aldrig kunne være blevet en realitet. Men når staten har fået myndighed til at bestemme lov og ret, kan den mærkeligste lovgivning forekomme.

"Ret" og "stat" er lige så uafhængige størrelser som "stat" og "marked". Ligesom planøkonomer tror, at statens fravær på økonomiens område betyder kaos og uorden, tror jurister på statens nødvendighed for at skabe ret.

Noter

1. Rørdam, H. F. Københavns Universitets Historie 1869. Vol. 1.
2. Ross, Alf. Om Ret og Retfærdighed. 1953.
3. Ross, Alf. Indledning til Retsstudiet. 1956.
4. Hayek, Friedrich August von. Law, Legislation and Liberty. 1973.
5. Retshistorikeren Ole Fenger skriver om retten i middelalderen: "Love kunne ikke gives, de var givne fænomener, men i betydningen: allerede eksisterende forskrifter. Når talen var om sædvaner, er dette en selvfølge; men Guds lov og kirkens ret havde samme natur og kunne ikke gives efter behag. Kongens forhold til sådanne love var forvalterens eller fuldmægtigens". Gammeldansk Ret, 1983, p. 76.
6. Hayek 1973, vol. I p- 73.
7. For en uddybning af begrebet "utilstgitede virkninger" se f.eks. Boudon, Raymond. The Unintended Consequences of Social Action, 1982 eller Baudrillard, Jean. Fatale Strategier, 1987-
8. Hayek 1973, vol. II, p. 53.
9. Disse begreber har jeg fra Benson, Bruce. The Enterprise of Law. justice without the State, 1990. Benson taler om "authoritarian law" modsat "customary law". Ordet "law" på engelsk kan oversættes til enten "lov" eller "ret" på dansk.
10. Jvf. Tamm, Ditlev. Lærebog i dansk Retshistorie, 1989, p- 24.
11. Fremstillingen her er selvfølgelig stærk forsimplet. Før Danske Lov og Enevældens indførelse varetog kirken og dens retssystem (den kanoniske ret) at sanktionere forskellige offer-løse handlinger. Med reformationen forsvandt den katolske kirkes magt i Danmark og staten overtog dens moralske funktioner.
12. I retsplejen skelnes mellem det akkusatoriske princip, hvor den krænkede selv må sørge for at påtale en krænkelse og det såkaldte inkvisitoriske princip, hvor dommeren foretager både undersøgelse om dom. Det er en almindelig opfattelse blandt jurister, at Danmark med retsplejeloven i 1916 genindførte den akkusatoriske straffeprocess, fordi anklager- og dommer-funktion adskiltes. Dette syn forudsætter, at når staten skelner mellem to embeder, så er der også to forskellige interesser repræsenteret. Men staten er staten, uanset hvordan den deler sig op og fordeler funktioner og kasketter. Det ville være mere i overensstemmelse med begrebernes egentlige betydning at betegne den danske retspleje som inkvisitorisk, da staten mere end nogen sinde har overtaget retshåndhævelsen. Udtrykket "inkvisitorisk" stammer fra pavekirken og involverede tortur og varetægtsfængsling for at fremprovokere tilståelser. Også her ser vi, hvordan den moderne stat har erstattet kirkens funktion.
13. Rothbard, Murray. "Retssystemet på det frie marked." I Samfund uden stat, red. Bo Andersen. 11-26. København: Forlaget Liberty, 1992.
14. "Offerløse handlinger" er en oversættelse af det engelske begreb "crime without victims", som betegner handlinger, der straffes, selvom der ikke er noget offer udenfor den handlende selv, f.eks. indtagelse af narkotika, porno, blodskam, selvmord, homoseksualitet, dueller, m.v.

Anmeldelser

Gensyn med velfærdsland

Waugh, Evelyn. *Love among the Ruins: A romance of the near future. Med illustrationer af adskillige fremragende hænder, heriblandt forfatterens. 51 s., hardcover. Første udg., London: Chapman & Hall, 1953.*

Her i landet er Evelyn Waugh bedst kendt for *Brideshead Revisited*. Hans samfundsrevsende, satiriske pen er imidlertid langt skarpere i værker som debutromanen *Decline and Fall*, der gør op med den engelske samfundsmoral, og den halvbiografiske trilogi *Sword of Honour* fra Anden verdenskrig, der rummer en bidende kritik af de engelske styrkers mangelfulde og diletantiske forsvar af Kreta, som skærpes af kontrasten med den vittige indpakning.

I *Love among the Ruins* behandler Waugh et emne, der er af særlig interesse for liberalister. Tydeligt inspireret af Orwells *Nineteen Eighty-Four*, der udkom fire år tidligere, forestiller han sig et tilstundende Storbritannien, hvor velfærdsstaten er kommet for at blive. Politikerne er stort set enige om alt, og den politiske debat drejer sig kun om at finde syndebugke for diverse skandaler og glorificere regeringens nyeste ufejlbarlige plan.

Her møder vi vor helt Miles Plastic, der er et barn af den nye tid, bragt op som god samfundsborger på et statsligt børnehjem med den reglementerede mængde frisk luft, konstruktive legetimer og psykoanalyse og derefter overført til statens tjeneste. Da Miles i et farligt udslag af individualitet sætter ild på sin arbejdsplads, er alle naturligvis på den socialt belastede stakkels side:

„It was plain from the start, when Arson, Wilful Damage, Manslaughter, Prejudicial Conduct and Treason were struck out of the Indictment and the whole reduced to a simple charge of Antisocial Behaviour, that the sympathies of the Court were with the prisoner.

The Station Psychologist gave his opinion that an element of incendiarism was inseparable from adolescence. Indeed, if checked, it might produce morbid neuroses. For his part he thought the prisoner had performed a perfectly normal act and, moreover, had shown more than normal intelligence in its execution.“ (p. 7).

„At last the Bench summed up. He reminded the jury that it was a first principle of the New Law that no man could be held responsible for the consequences of his own acts. The jury must dismiss from their minds the consideration that much valuable property and many valuable lives had been lost and the cause of Personal Recreation gravely retarded. They had merely to decide whether in fact the prisoner had arranged inflammable material at various judiciously selected points in the Institution and had ignited them. If he had done so, and the evidence plainly indicated that he had, he contravened the Standing Orders of the Institution and was thereby liable to the appropriate penalties.“ (p. 8).

Således dømmes Miles, ikke fordi han som selvstændigt individ

har handlet og må tage ansvaret for sine handlinger, men fordi han har sat sig udover den kollektive vilje ved at bryde reglementet.

Miles sendes til rehabilitering på en institution — et slot, hvor der rigtig bliver kræset for forbryderne, så de kan få lidt ballast mod deres givetvis hårdt belastede opvækst — og må konstatere, at han ville have stået sig ved at blive dømt for manddrab. Morderne og sexforbryderne får alle de gode værelser, da de har størst behov for resocialisering.

Efter endt rehabilitering bliver Miles som institutionsbarn endnu engang favoriseret og ansat ved et statsligt dødsbørnehjælpscenter:

„He was in a key department.

Euthanasia had not been part of the original 1945 Health Service; it was a Tory measure to attract votes from the aged and the mortally sick. Under the Bevan-Eden Coalition the Service came into general use and won instant popularity. The Union of Teachers was pressing for its application to difficult children. Foreigners came in such numbers to take advantage of the service, that immigration authorities now turned back the bearers of single tickets.“ (p. 18–19).

Love among the Ruins er en kort lille sag, så resten af handlingen skal ikke afsløres her, men det er værd at bemærke Waugh's fine sans for konsekvenserne af velfærdsstatslig intervention:

Mises à la française

Mises, Ludwig von. Politique économique. Indledning af professor Pascal Salin, Raoul Adouin og Margit von Mises. 111 s. Paris: Institut Economique de Paris, 1986.

Institut Economique de Paris har udgivet en anbefalelsesværdig lille bog indeholdende seks gæsteforelæsninger, som den østrigske økonom Ludwig von Mises gav i Argentina i tiden omkring 1958. Bogen er skrevet på fransk, men kan godt læses, hvis man stadigvæk har sit gymnasiefransk i orden. De seks forelæsninger er baseret på båndoptagelser og noter, så bogen virker levende og læseren får et indtryk af Mises som en blændende og fremragende debattør. Mises har omhyggeligt udvalgt forelæsningsrækkens indhold for at punktere de til enhver tid eksisterende myter om den „onde“ kapitalisme. Dette er lykkedes usædvanligt godt for ham i de seks forelæsninger med overskrifterne „Kapitalisme“, „Socialisme“, „Interventionisme“, „Inflation“, „Udenlandske investeringer“ samt „Politik og idéer“.

Den første myte Mises gør op med er den om den sjofelt rige kapitalist, der udbytter forbrugeren. Mises anfører, at kapitalistiske institutioner er underlagt og lever af forbrugers efterspørgsel, og så snart forbrugeren ikke synes om kapitalistens produkter, eksisterer kapitalisten ikke længere. Faktisk er kapitalismen det eneste system, der muliggør, at man kan undgå uønskværdige tilstande, idet man med et markedssystem frit kan vælge på vegne af én selv.

Det leder Mises hen på økonomisk kalkulation, som bedst foretages af den person, der er direkte involveret, og det understreges i denne sammenhæng, at en vigtig forudsætning for at tage den rigtige beslutning er den information, der afspejles i markedsprisen. Den østrigske skole har altid påpeget prisen

„Satellite City was said to be the worst served Euthanasia Centre in the State. Dr Beamish's patients were kept waiting so long that often they died natural deaths before he found it convenient to poison them.“ (p. 20).

„There had been a strike among the coal-miners and Euthanasia had been at a standstill. Now the necessary capitulations had been signed, the ovens glowed again, and the queue at the patients' entrance stretched halfway round the dome. Dr Beamish squinted at the waiting crowd through the periscope and said with some satisfaction: 'It will take months to catch up on the waiting list now. We shall have to start making a charge for the service. It's the only way to keep down the demand.'"

„The Ministry will never agree to that, surely, sir?"

„Damned sentimentalists. My father and mother hanged themselves in their own back-yard with their own clothes-line. Now no one will lift a finger to help himself. There's something wrong in the system, Plastic.“ (p. 22).

Hvis man lyst til at lade sig underholde i en times tid, er *Love among the Ruins* et godt bud. Det lokale bibliotek bør kunne fremskaffe enten originaludgaven eller en senere novellesamling, hvori den er indeholdt.

H.C.Hansen

som værende afgørende i en markedsøkonomi, idet den i ét eneste tal opsamler millioner af agenters millioner af præferencer i forhold til et produkt. Men, spørger Mises, på et frit marked vil man da ikke kunne undgå at foretage forkerte økonomiske kalkuler og valg? Det er rigtigt nok, men alligevel er det frie valg betingelsen for fremskridt eftersom personen, der har taget beslutningen, har en egeninteresse i at få det bedste ud af beslutningen og således minimere kalkulens eventuelle fejl. Derudover kan heller ingen forudse, hvorvidt et produkt bliver en succes eller fiasko — heller ikke staten. Derfor er det ikke noget godt argument at lade staten foretage kalkulen.

I det hele taget mener Mises, at staten bør holde fingrene fra det private marked, dvs. afholde sig fra at intervenere. Staten er interventionistisk, når den ikke begrænser sig selv til at opretholde borgernes sikkerhed og samtidigt foregiver at opretholde forbrugersuveræniteten ved aktivt at blande sig. Dette er farligt. Ingen frihed kan opretholdes uden økonomisk frihed. Interventionisme medfører, via de uligevægte, som den skaber, nye interventioner, der tilsammen danner den onde cirkel, som er den sikre vej til uligevægt i økonomien.

Hernæst rettes skytset mod Keynes og inflationen. Keynes har engang sagt: „In the long run we are all dead.“ Det er sandsynligvis det eneste rigtige, han nogensinde har sagt, kommenterer Mises sarkastisk. Mises angriber den keynesianske tese om at staten skal forøge inflationen, så reallønnen går ned, og beskæftigelsen derved stiger. Offeromkostningerne er nemlig enorme ved at manipulere med prisen, for når man manipulerer med prisen tager agenterne forkerte beslutninger, fordi de fejlfortolker de informationer der ligger i prisen. Resultatet er en inefficent allokering. Mises advarer videre

mod den statslige inflationsmaskine, der også får en ekstra spand kul, når politikerne finansierer underskuddet på statsbudgettet monetært, dvs. sætter seddelpressen i gang. Inflation gør altså ikke andet end skade. Kun et frit arbejdsmarked med frit svingende priser kan sikre fuld beskæftigelse. Den af Keynes anbefalede inflation har nemlig ingen virkning på arbejdsløsheden. Når først fagforeningerne finder ud af at priserne stiger, vil kravet om højere lønninger straks indfinde sig. Og dermed har man løn-pris-spiralen.

Mises er en stor fortaler for åbne grænser og frihandel. Han forklarer således, at det er den investerede mængde kapital i et land, der afgør, om landet er rigt eller fattigt. Den bedste måde at forbedre situationen for et fattigt land er at tiltrække udenlandske investeringer og kapital. Man skal ikke, som det er praksis i mange fattige lande i Afrika og Sydamerika, forhindre og overbeskatte investeringer, hvadenten de er tilvejebragt af kapitalister i selve landet eller udefra.

I dette århundrede har kollektivistiske idéer haft kolossal udbredelse, og skønt de alle steder har afstedkommet katastrofer (Sovjetunionen, Nazi-Tyskland, Østeuropa, Kina osv.),

har det på en eller anden måde altid klinget godt i folks ører, når en intellektuel eller en politiker tilsluttede sig en socialisme: nationalsocialisme, socialdemokratisme, maoisme eller kommunisme for nu at tage nogle eksempler. Mises advarer de vestlige liberale demokratier mod den vej, de er slået ind på med velfærdsstaten. Når flere og flere beslutninger går igennem statsapparatet, vil det på det politiske marked straks blive rentabelt for interesseorganisationer og lobbyister at påvirke beslutningen i deres favør uden at betale noget for det. Finansieringen klares ved skatteinddrivning fra de produktive og formueskabende enheder, der derved stilles dårligere. I dagens Danmark, prototypen på en velfærdsstat, ser man i dag, at Mises dengang havde ret i sine forudsigelser.

Enhver med interesse for frimarkedsorienteret økonomisk teori vil have glæde af Mises' bog. Man oplever noget af den nøjagtighed og skarphed hvormed Mises må have belært sine tilhørere, når han forelæste. For de læsere der har fulgt en økonomisk uddannelse, vil det således være en ekstra stor oplevelse at „høre“ Mises, men bogen kan som sagt også varmt anbefales til *Libertas'* øvrige læsere.

Rasmus Bartholdy

Ideologi og realpolitik

Thatcher, Margaret. Årene i Downing Street: En selvbiografi. 810 s. København: Børsen Bøger, 1993.

Margaret Thatchers selvbiografi var ventet med spænding. Dette til trods fokuserede de fleste danske dagbladsanmeldere kraftigt på beskrivelserne af de personlige relationer i biografien. Thatchers fald fra magtens tinder demonstrerede, at personlige relationer naturligvis er vigtige i politik. I dansk politisk forlyder det ofte, at personlige relationer i højere grad end ideologiske ambitioner bestemmer udfaldet af den førte politik. Dette forhold synes at være baggrunden for den noget provinsielle og sensationslystne vinkel bag anmeldelserne af Thatchers selvbiografi.

I virkeligheden er denne indfaldsvinkel uretfærdig, da Thatchers engagement aldrig har været drevet af snæversynede personlige interesser. Hendes motiver til at søge magten var udpræget idealistiske og ideologiske og i øvrigt uegennyttige i den udstrækning det nu lader sig gøre. Magten var for Thatcher ikke et instrument til at opnå personlig glamour, men derimod en metode til omsætte ideologi og politisk filosofi til den praktiske virkelighed. Hun havde en præcis og velbegrunder opfattelse af hvilke mål, der skulle opnås for at skabe et Storbritannien, der kunne opnå større frihed og velstand. Thatchers konservative mål var at opnå en lille og begrænset, men stærk stat. Dette kan måske virke stødende på radikale liberalister. Imidlertid bør det understreges, at uanset hvor uenig man er med Thatchers ønske om den lille og stærke stat, er Thatcher er en af de få politikere, der har påvist en realistisk metode til inden for rammerne af demokratisk parlamentarisme at trænge staten tilbage.

Når Thatchers realpolitiske udgangspunkt tages i betragtning, er hendes forståelse for det fatale ved interventionistisk erhvervspolitik og for konservatismens iboende socialisme, som hun omtaler direkte, imponerende. Hun skriver, at socialismen er forlenet med en vis ædelhed, „når den ses i god afstand eller ovenfra, hvad enten det er af de socialistiske herrer i Whitehalls regeringskontorer eller af en konservativ af den feudale type ...“

(p. 20).

Thatcher fik en god forståelse for, at idéer har betydning og kan skabe resultater. Allerede i 1950 begyndte Thatcher at udvikle sin forståelse for socialismens natur. Hun var klar over, at det vil føre til omfattende kontrol og despoti at gennemføre socialismen. Denne bevidsthed var bl.a. inspireret af Colm Brogs *Our New Masters* og Hayeks *Road to Serfdom*. „Bøger af denne art gav os ikke blot nøgterne og klare analytiske argumenter mod socialismen, argumenter, der påviste, hvorledes socialismens økonomiske teorier havde en klar forbindelse til den deprimerende knaphed, der karakteriserede vores hverdag, men som også i deres vidunderlige driven gæk med den socialistiske dårskab gav os følelsen af, at modparten ikke kunne gå af med den endelige sejr.“ (p. 20).

De konsensusøgende politikere, der ikke drives af et fast mål, men derimod af ønsket om at opnå politiske resultater, uanset indholdet, kalder Thatcher de praktiske mænd. Disse havde en stor indflydelse på Thatchers udformning af et personligt, konsistent ideologisk sæt af idéer. Hun havde altid tidligere været *instinktiv* konservativ, men disse instinkter var ikke udviklet til et sammenhængende system af idéer. Men da Thatchers opfattelse af de praktiske mænd krakelerede, blev det vigtigt for hende at få udviklet et sammenhængende idésæt. Thatchers politik var præget af, at hun afskyer enhver form for konsensus. I en tale på en Commonwealth-regeringskonference i Melbourne sagde Thatcher bl.a.: „For mig virker det, som om konsensus er en proces, hvor man fraviger alle overbevisninger, principper, værdier og politik for at finde noget, som ingen tror på, men som ingen protesterer imod. En proces, hvor man viger uden om netop de problemer, der skal løses, bare fordi man ikke kan nå en aftale om fremgangsmåden.“ (p. 165).

Thatchers ideologiske bevidsthed blev ikke ødelagt af, at hun tidligt som realpolitiker første gang blev minister. Tværtimod udviklede hendes indtræden i regeringen hendes bevidsthed om, at konservative politikeres konkrete politiske handlinger sjældent er i overensstemmelse med deres erklærede hensigter: „Men

jeg kunne ikke undgå at bemærke en besynderlig diskrepans i mine kollegers adfærd. Det, de sagde, og det, de gjorde, lod til at eksistere i to adskilte verdener. Det var ikke sådan, at de bevidst førte nogen bag lyset, ja, faktisk var de påfaldende hæderlige. Men ordene om det frie initiativ, om antisocialisme og om den nationale interesse hørtes ofte fra deres læber, mens de udførte regeringsarbejdet ud fra ganske andre antagelser, om hvilken rolle staten skulle spille hjemme og nationalstaten skulle spille ude. Deres retorik havde sin oprindelse i de generelle forestillinger, som de fandt ønskværdige, såsom frihed; deres handlinger begrænsedes af de generelle forestillinger, som de fandt uundgåelige, såsom lighed.“ (p. 21).

Thatchers forståelse for idéernes betydning i den praktiske politik kommer klart til udtryk i forbindelse med at hun og Sir Keith Joseph stiftede den konservative tænketank *Center for Policy Studies*. I sin ideologiske dannelse havde Thatcher et betydningsfuldt partnerskab med Sir Joseph Keith. Formålet med at stifte *Center for Policy Studies* var at skabe en institution, der kunne omsætte ideologien til praktisk politik. I første omgang skulle der udarbejdes et regeringsprogram, der kunne omsættes til virkelighed, når de konservative fik regeringsmagten.

Set i bakspejlet, må det konstateres, at *Center for Policy Studies* magtede at opfylde denne ambition. Thatcher og Keith fik gennem en vurdering af pengepolitik en forståelse for, hvilken rolle staten bør spille i et frit samfund. Hun mente, at det var statens rolle „at etablere en ramme af stabilitet — hvad enten det var forfatningsmæssig stabilitet, retsstatens principper eller den økonomiske stabilitet, som en stærk valuta skaber — inden for hvilken de enkelte familier og virksomheder frit kunne forsøge at virkeliggøre egne drømme eller ambitioner. Vi måtte bort fra at fortælle folk, hvilke ambitioner de burde have, og hvordan de lige nøjagtig skulle realiseres. Der var deres sag.“ (p. 22).

Thatchers indledning i selvbiografien er spændende og atmosfærefyldt som et intelligent drama på højt niveau. Hun beskriver, hvordan en afstemning, som Callaghans labourregering tabte i Underhuset i slutningen af marts 1979, blev indledningen til hendes egen æra. Da Callaghan gav op, var de konservative parate til med hende i spidsen at tage over. De forudgående fire år i opposition havde givet de konservative mulighed for gennemgribende at omformulere deres politik, ikke mindst den økonomiske politik. Videre havde de lært, hvordan komplicerede og spidsfindige budskaber udtrykkes på en klar og let forståelig måde.

Thatcher mente, at de fire års agiteren for en konservativ politik havde vænnet befolkningen til tankerne bag, så politikken ikke ville fremstå som et radikalt projekt. Den dominerende holdning i befolkningen i 1979 var, at Storbritannien var Europas syge mand. Denne holdning gav Thatcher, der var fyldt med visioner, lettere spil over for det defaitistiske labour. Da rusen over valgsejren havde lagt sig, var det tid for den nye konservative regering at gå i gang med de ventende politiske opgaver. Den vigtigste opgave var at vende Storbritanniens økonomiske udvikling såvel som mentaliteten i Storbritannien. Linien i den nye politik var at reducere statens og fagforeningernes rolle i, og regulering af, samfundet og i stedet give plads til, at markedet kunne udfolde sig. Indkomstskatterne skulle reduceres, det offentlige underskud skulle ophøre, inflationen skulle reduceres og den offentlige sektor skulle reduceres og moderniseres. Thatcher sammenligner denne opgave med at løbe op ad en nedadgående rulletrappe. Det var nødvendigt at løbe meget hurtigere, hvis det nogensinde skulle lykkes at komme op.

Arbejdet med at reducere de offentlige udgifter blev proble-

matiseret, da mange ministre ikke var indstillet på at skære ned på deres eget område. Thatcher kæmpede konstant en regulær tofrontsstrid. Udover den offentlige opinion og oppositionen var det et problem for Thatcher, at hun ofte i forbindelse med ministerudnævnelser måtte tage store interne strategiske hensyn. I det konservative parti sad der stadig mange af den gamle konsensus-konservative linie, der ikke kunne ignoreres fuldstændigt, og som der måtte tages behørigt hensyn til. Dertil kom, at det var et problem at vælge ministre med tilstrækkelig progressive holdninger. Thatcher anfører, at ministerrekrutteringen generelt var et reelt problem for gennemførelsen af revolutionen: „For mig var problemet enkelt. Der skulle ske en revolution, men der var for få revolutionære.“ (p. 288). Imidlertid kunne Thatcher gennem udvælgelsen af kabinettet skabe flere revolutionære.

I biografien gøres der meget ud af udenrigspolitiske temaer, specielt falklandskrigen er dominerende. Thatchers holdning til Det Europæiske Fællesskab er interessant, da det var hende, der skabte euroskepticismen. Ingen andre konservative eller liberale politiske ledere modsatte sig den planøkonomiske udvikling i Det Europæiske Fællesskab. Thatchers klare syn på, hvordan Det Europæiske Fællesskab ville udvikle sig, medførte interne stridigheder i det konservative parti. Thatchers anfører, at visse konservative lider af en form for euroskeizofreni: „Jeg har aldrig helt kunnet forstå, hvorfor visse konservative synes at acceptere, at frie markeder er det rette for Storbritannien, men synes indstillet på at acceptere *dirigisme*, når den er pakket ind i EF-flaget.“ (p. 506).

Denne beskrivelse er fantastisk rammende også for danske borgerlige politikere, om end det for danske konservative og liberale er tvivlsomt, om de ønsker frie markeder. Om Storbritannien kan opretholde den euroskepticistiske linie er tvivlsomt, da Thatchers efterfølgers holdninger til europapolitikken blæser i vinden.

At Thatcherismen og Thatchers havde en stor indflydelse på idéudviklingen i 1980'erne er velkendt og er allerede gennemgribende beskrevet gennem utallige kompetente værker. Men selv med et større indblik i Thatcher og Thatcherismen, må det erkendes, at Thatchers selvbiografi er et interessant og vigtigt personligt vidnesbyrd fra en stor person, der har betydet meget i bestræbelserne på at implementere en frihedsorienteret politik. Hendes personlige begrundelse for, og beskrivelse af, den førte politik og holdningerne bag er umådelig interessante. Hendes konstante interne problemer i det konservative parti og den måde, hvorpå hun blev fældet, er ikke overraskende og må ses som en understregning af, at frihed og fri markedsøkonomi, uanset hvor fristende det er at forsøge, ikke opnås gennem politiske initiativer. Ikke overraskende giver selvbiografien indirekte det vigtige indtryk, at der i modsætning til mange mediers fremstilling stod en varm og tiltalende person med god humor bag det mest ambitiøse frihedsorienterede projekt i 1980'erne. Thatchers kamp for større personlig frihed og mere frimarkedsøkonomi vil blive savnet, ikke kun fordi hun gav inspiration til alle, der af politisk vej forsøger at give individet større frihed, men også fordi hun var en stor person.

Per Ørum-Hansen